

157

✓1277

1204

+ 552

1756

1300

+ 66

1366

Demer

Long H.

Fuller's Reproduction

Very respectfully

Wm. H. Thompson

8 June 1901
Dear Sir

(43891-42)

2348-42

ԳԻՐՔ ՈՐ ԿՈՉԻ

Լուծիչ Տարակուսանաց :
Հարստութեալ 'ի սքսութի Տանու
էլէ հոստանդնու պօլսեցայ :
Կետրեան :

'ի Հայրապետութեան Սրբոյ
Միածնաիջե՝ Տեառն Աղէք
սանդրի՝ վեհափառ և գերըն
տիր կաթուղիկոսի , և ինքնա
| գլուխ քահանայապետի ամ
Հայոց :

ԷՍԷՅ ԵՐԴՄԻ՝ Տեառն Թէո
թորոսի արք եպիսկոպոսի , և
բարձրանդաւիչ պարիարգի :
և 'ի Պատրիարգուէ կոստան
դընու պօլսոյ՝ Տեառն Յակո
բայ սրբազան և ամարան բա
րունեաց պետի , և ազնիւ շա
ռաւիղի վարդանայ մեծի :
և Տպօթեցեալ Երամանա նոյնոյ
Պատրիարքի : 'ի Տպարմնի Բարսէլ :
'ի Թոռնին Հայոց 1204 :

(1277-60)

(28154-62)

28 1280

ԳԻՆԱԲԻՆՑ

ՈՏԱՆԻՍ

ՅԵՐ ՍԵՆՆԱ ՔԻՆ

ՅԵՐ ՍԵՆՆԱ

ՆԻ Ե ԵՐԿՐԻ, ՂԵ ԺԱԾԿԵԳԵՐ ՂԱ
ՅՍ յԻՄԱՍԱՆՈՅ Ե՛՛՛՛ Ի ԳԻՆԱՆՈՅ Ե
ՅԱՅԱՆՆԵԳԵՐ ՍՂԱՅՈՅ, ԱՅՈՒ ՏԱ

ՅԵՐ՝ ՂԵ ԱՅԱՄՍ

ՏԵՐ ՏԱՆՈՅ ԵՂԵ Ա ԱԺ

✠ ՈՍԶԻ ՔՈ ✠

ԴՈՒ ՏԵՐ՝ ԸՂ

ՆՂԶՄԱՐԱՌՈՒԻՆ

ՍԻՐԵԳԵՐ, ՂԱՆ

ՅԱՅԱՍ Ե ԸՂ

ԺԱԾԿԵԱՅՍ Ի

✠ ՄԱՍԱՌՈՒԹՔՈ ✠

ՔՈՎ ՅԱՅԱՆՆԵԳԵՐ

✠ *** ԻՆՃ *** ✠

✠ ԱՍԱՌՈՇԱԾԵԱՆ ՆՂԱՆ ✠

✠ Ը՛Ր ԻՆՃ ԴՈՒ ՍԿԱՅԱՅԱՆ ✠

4

ԲԱՆ

50-2013

Բո՛ւն առ Բարե՛նիք ընթերցողս
Ս'իյօհաննէիօէ ստփրչէ :
զնո՛ւուէ ձերու՛մ յայտ
իսկ է, թէ Եմ ոք պարտակա-
նէ իւրու՛մ ընտանեացն տա-
նելոյ զխնամս՝ ըստ առաքելա-
կան կանոնի : Իսկ՝ ես ապե-
րախտո՛ւ ոչ թէ միայն պակաս
գտանեցայ տանելոյ զխնամս
ընտանեաց իմոց, այլե՛ փոխա-
նակ խնամոցն՝ բազմիցս հակա-
ռակ գտայ և ընդդիմացայ :
Եւ թէ՛ զսլտնառն հարցանես
լուր՝ որ ասեմս քեզ, էթէ՛ ի
նոցանէ իցես և կամ՝ ի մերայ
նոց հարազատից, զէ քեզ օ-
րինակ լիցի : Արդ՝ ո՞վ եղբայր
գոլով իմ ամաց իբրև եօթանց
և կամ ութից, անկեալ էի՛ ի
ձեռս նորաբոյս թօնթրկեցւոց

այսինքն ակտարմայից, և նո-
քա ուսուցեալ էին ինձ զադն
դըն իւրեանց: Եւ յորժամ է
դէ ամաց իբրեւ քօանից՝ ըսկը
սեալ իմայնու հետեւ՝ զրոյար
տել զմայրս իմ, զհայաստա-
նեայցս սբ եկեղեցի: և զի՝ ոչ
միայն զհայհոյաբանութիս առ
նէի, այլ և չար օրինակ լինէի
այլոց: զի զբազումս գայթակ
ղեցուցանէի՝ իծոցոյ սբ եկե-
ղեցւոյ և մութանէի յաղան-
դըն նոցա: Նա և գիտելի է՝
զի ոչ միայն եղէ պատճառ մո-
լորութեան աշխարհականաց
այլ և կարգաւորաց յիմարաց
և անմտից իբրեւ զիս: Դի՛ձը՝
ո՛վ եղբայր՝ այնքան վարժե-
ցեալ էի Թիւնալից խրատիւք
նոցին, մինչ զի՝ ոչ դուգայէի
6 հա

հանապազ'ի պախարակելոյ բզ
 հայս, և ի վիճաբանելոյ ընդ
 նոսա: Բայց՝ Աժ որ նախա
 գէտ է և աղբիւր բարի՝ վասն
 խրատելոյ զիս՝ աղքեաց երիցս
 երջնկի և լուսատուի հոգւոյ
 իմոյ՝ Տեառն Յակոբայ Աժա
 բանի, և պատրիարգի կոստան
 դնու պօլսոյս, որ պատժեաց
 զարժանիս պատժոյ՝ տալով՝ ի
 քիւրէկն զիս: Բայց՝ ես զկնի
 բազում ժամանակի՝ ելեալ՝ ի
 նմանէ բազմաւ աշխատութի
 և փասու, և տակաւին ոչ ըս
 տըջացայ դառնալ առ մայրն
 իմ հայաստանեայցս մբ եկե
 ղեցի, և զըջալ՝ ի յանցո՛ւնաճո
 ցըս իմոց, այլ՝ ևս առուել չա
 րացեալ եղէ քան զառաջինն:
 Նա և գիտելի է՝ զի զայսպի

սի զչար վարս իմ ոչ գնէի 'ի
 տեղի մեղաց , այլ 'ի տեղի ա
 ռաքինութեան , զի այնպս ու
 սուցեալ էին զիս սլատրիքն նո
 ցա , և մերոյն կորգաղութիքն
 թէ հայոց կարգաւորքն հան
 դերձ աշխարհականօք ոչ կա
 րեն հասանիլ փրկուէ : Արդ
 Թացեալ 'ի միջի նոցա՝ ամս 25
 Յետոյ ամենագլխաւն Աժ՝ ար
 ձակելով զիւր մեծագին ողոր
 մութին , և եբաց զաչս մը
 տաց իմոց , և տեսի զամ խա
 բէութս նոցին , թէ 'ի կողմա
 նէ բարուցն նոցին , և թէ 'ի
 կողմանէ հաւատոց նոցին :
 Վասն որոյ՝ սկսայ այնու հե
 տե որոնել և հաքցնել իմաստ
 նոց արանց , նա և ընթեռնելով
 զգրեանս նոցա , և մեր , եզէ

աստուծոյ զերահասու , որ
մայրս մեր Ծբ եկեղեցի հա-
յաստանեայցս՝ է՝ ճշմարտա-
պէս ուղղափառ և անբիծ :
Վասն որոյ՝ շնորհօքն Եյ սկը-
սայ այնու հետե զղջալ և
գառնալ առ սեպհական մայ-
րըս իմ , և առ հայրապետն հայ-
ոց Ծբ եկեղեցւոյ , և խնդրե-
ցի ՚ի նմանէ զներուքն յան-
ցանաց իմոց : Իսկ՝ նա գոլով
գորովագուծ հայր՝ և քաջ հո-
վիւն՝ որոնօղ մոլորեալ ոչխա-
րաց , իսկոյն ներեաց զամե-
նայն յանցանս իմ : Իսկ՝ ես
ապիրատս՝ որ եղէ պատճառ
մոլորութեան այլոց , ասացի
նոցա , թէ ո՞վ եղբարք իմ մո-
լորեալք՝ ես անգիտութեամբ
մոլորեցուցի զձեզ , ահա ես

դարձայ առ մայրս իմ, և
դուք ևս ապաշաճեցէք՝ զի
փրկեսցիք: Սակայն՝ ոմանք լը
սողք եղեն բանից մերոց և ու
մանք ոչ: Վասն որոյ՝ իմիտ
ածելով զբանն առաքելոյն
պօղոսի որ ասէ, եթէ ոչ ա
շէտարանեմ ձեզ վայ է ինձ:
Սակս որոյ՝ և ես հաշաքեցի
՝ ի գրեանց զբանս բազումս,
յաղագս յայտնի առնելոյ ըզ
ճշմարտութիս սուրբ եկեղե
ցւոյն հայոց, և յաղագս ցու
ցանելոյ զստութիւնս հաշա
տոյն իմոյ երբեճականի: և
զժողովեալսս զյնոսիկ՝ յղով
ս ի սլամամբ և մեծաւ պազա
տանօք, ետու շարագրել սի
րելի եղբօրն իմոյ տիրացու մա
նուէլէ փոքրեան, իբր՝ իտե
ղէ

դի ասպաշխարութի : զի որպէս
դաւիթ յայտնապէս մեղան-
չեաց , և յետոյ յայտնապէս
ասպաշխարեաց , նոյնպէս և ես
յայտ յանդիման ամենեցուն
մեղանչեցի , վս այնորիկ յայտ
նապէս գրեցի զասպաշխարութիս
իմ , զի յայտնի լինիցի ամենե-
ցուն զղջութիւնս իմ : Արդ՝ եթէ
օգտիցիք՝ ի սմանէ յիշխման ի
մաքրափայլ յաղօթս ձեր , զի
զփոքրագոյն աշխատանքս իմ ,
'ի տեղի ասպաշխարութի հա-
մարեացի Ամ :

Նորաստագունեղ
Յահաննէս
Սափրիչ :

Օրենագէտ արար զիս տէր ի ճանապարհ
 չի քուց և անաշխարհեա ինձ
 Եշտեղս քո ապիշտ

* Յազատ Զհաքար-իւն աղար
դ-իւնց էիւղեց-ոյն հայոց:

* Նախ Լասն Տէր-իւն:

Զէ ասիցեն ոմանք,

Թէ հայք զխորհուր-

դըն մկրտութեան, ընդէր ոչ

առնեն նման լաթինաց-ոց մի-

այն զգլուխն՝ կամ զմասն ինչ

ի գլխոյն Թանալով:

Պատասխանեմ, մէք հայքս

նչ հետե իմք անունն անյայտ
օրինադրաց, այլ՝ հետե իմք
ամենափրկչին մերոյ Յիսուսի
որով հետե ամ խորհուրդք
նորոյ օրինացս՝ ի քրիստոսէ
կացուցան, վասնորոյ նա ոմ
արար և աշանդեաց մեզ, նոյն
պէս առնել պարտիմք և մք,
Թաղելով ընդ նմին մկրտութ
'ի մահ, հռոմ 6 գլուխն, 3 հա
մարն: Աւստի՝ յորժամ Յի
սուս մկրտեցաւ՝ ի գեան յոր
դանան՝ ի յօհաննէ, մերկա
ցաւ զհանդերձս իւր, և ե
մուտ՝ ի ջուրն, և Սքն յօհանն
նէս՝ առեալ զջուրն՝ ի գետոյ
անտի, և լնոյր՝ ի գլուխն Յի
սուսի կից ամոմն, և ինքն
Յիսուս Թաղելով զանձն իւր
բոլոր՝ ի ջուրն, ըստ որում

ասէ աւետարանիչն , եւ վաղ
 վաղակի 'ի ջրոյ անտի , մատ'
 3 գլուխ , 16 համար : այնպս'
 եւ լուսնայր զմարմինն բո-
 լոր , եւ ոչ թէ միայն զգազա-
 թըն , ոպ ցուցանեն 'իմկրտու-
 թեան աւետարանիչքն : Նա
 եւ զի ոչ զմասն ինչ փրկեաց
 'իմարդկային բնութենէս , որ
 մասն ինչ լուսնիցիւր 'ի մար-
 մրնոյն Յիսուսի , այլ զբոլորն
 փրկեաց , վասն որոյ՝ հարկ էր
 զի բոլոր մարմինն լուսնիցիւր :
 Դրձլ' եւ մեզ պատուիրեաց ա-
 սելով , եթէ ոք ոչ ծնցի 'ի ջր-
 ոյ ե'ի հոգւոյ , ոչ կարէ մը-
 յաւանել յարքայութիւնս , յո-
 հաննու 3 գլուխ , 5 համար :
 Հարցանեմ ձեզ է՞ղբարք , ու-
 սուցէ՞ք ինձ սի'րելիք : յորժամ

ասեմք, Թէ մանուկ մի ծնաւ
 'ի մօրէն՝ զինչ իմանամք, մի
 այն Թէ գլուխն, կամ ձեռն,
 կամ ոտն, և կամ այլ ինչ ման
 կանն իմանամք ծնեալ, այս
 ծնունդ բառիւս Թէ զբոլորն,
 յայտ է Թէ զբոլորն: Ուստի՝
 պարտիմք զմանուկն ընկզմել
 'ի ջուրն և 'ի ջրոյ անտի ծնու
 ցանել ըստ հրամանի տեառն:
 ԴՐՃԼ՝ մկրտուէ խորհուրդն
 'ի յունաց վաթիւթիւ յորջորջե
 որ Թարգմանի ընկղմումն:
 ահա խոյաթ քեզ միով բա
 ռիւս այսու, որ ընկղմամբ
 ընի մկրտուին: ԴՐՃԼ՝ ԽԹԲԴ
 Թահամարն 52, յուղղ և ծուծ
 կոչեցեալ գրքովն առարկի,
 Թէ ո՛րպիսի լուծացումն խնդ
 րի 'ի մկրտութե: պատասխա

582/50-2013
 Նէ՛ թէ երբեք ընկղմամբ լի
 նէր, բայց այժմ ո՛չ: Արդ՝
 եթէ երբեք լինէր, այժմ ըն
 գէրէ՛ որ ո՛չ լինի: մի՛ թէ նո
 քա՛ որք երբեմն առնէին, ո՛չ
 գիտէին այժմու ժամանակիս
 լաթինացւոյ չափ, որք ո՛չ մի
 այն զգադաթն, այլ՝ զբոլոր
 մարմին մանկանն ընկղմամբ
 լո՛ւնային: Ուրեք՝ առաքե
 լական է՛ և հայրապետական
 արարողութիւն հայոց շուրջ
 զմերտութիւն: Սակայն՝ զար
 մանք մի մեծ այս է ինչ աս
 տանօր, զի միով տեսակաւ
 հազորդելոյ զժողովուրդս,
 օրատճառ առեալ, և մեծ օրա
 տասխանի են արարեալ զայն,
 թէ յարենէն վն այնր ո՛չ տու
 զի երկիւղ գոյ հեղանիլոյ,

բայց՝ զմերտութիւն ընդէ՛ր ոչ
առնեն ընկղմամբ , ոչ գիտեմ
ղի ամենեւին չունին պատճառ
այսմ գործոյս : զի եթէ եր-
բեմ լինէր , այժմ ևս լինի ,
և յապագայն ևս լինելոց է :
և մեք պարտիմք հնազանդիւ
մանաւանդ հնագոյն սովո-
րուէ , քան թէ նորագունին
զի հինն է՛ր հոգւով սրբով ,
յորում առաքեալք և սբ հայ
րապետքն էին պաշտօնեայք
խորհրդոց : Եւ եթէ աւիցեն
ումնք , տացուք՝ թէ ընկղմու-
մբն հնագոյն սովորութի է՛
վասն որոյ՝ այնպէս առնէք ,
իսկ՝ երէք անգամ ընկղմելն՝
զինչ օգուտ է , մի՛ թէ մի-
անգամն ո՛չ բաւականանայ :
Պատասխանեմ , թէ մեք հը-

պատակեմք բերանոյն Քրիս-
տոսի, և լեզուին Յիսուսի,
այսինքն՝ անօթոյն ընտրուե-
լեանելի առաքելոյն պօղոսի
զոր ասէ՝ ի գիրս հռոմա՝ 6 գլ
լուիս, 3 համար, թէ ոչ գի-
տէք զի որք միանգամ մկրտե-
ցաք՝ ի Քրիստոս՝ ի մահ անդ ք-
նի մկրտեցաք, թաղեցաք ընդ
նմին մկրտութքն: Եթէ մեք
՝ ի մահն Քի մկրտեցաք, և
թէ՝ թաղեցաք ընդ նմին մկր-
տութք՝ ի մահ, իսկ որով հե-
տեւ այսպսէ, Ուրեմն Քրիս-
տոսի թաղուեալ երեքօրեայ լի
նելով, և մեք վասն այնր ե-
րեք անգամ ընկղմեմք զմա-
նուկն՝ ի ջուր, ի նշանակե-
րեքօրեայ թաղմանն Քի ըստ
վկայուեալ առաքելոյն պօղոսի:

Եւ թէ՛ ոչ հաշանիս մեկնու
 թեա , լուր Յօհաննու Ոսկե
 բերանին , 'ի Յօհաննու Ա
 շեառարանի մեկնուէ , 'ի Թըղ
 Թահաճարն 246 , 'ի վրայն
 բնաբանի , եթէ ոք ոչ ծնցի
 'ի ջրոյ եւ 'ի հոգւոյ՝ ոչ կարէ
 մտանել յարքայութիւն Այ :
 զոր (ասէ) զայս ախորժեղով
 ասեմ այսու հետե , ե զխոր
 հուրդն ծածկեալ յայտնեցից
 ձեզ : Են եւ այլ ինչ բանք ան
 ճառելի իրացս , այլ առ ժամս
 այս զմի ասեմ 'ի բաղձաց , որ
 է՛ այն : քանզի՛ այնու կատա
 րին 'ի սմա , այսինքն , 'ի ջու
 րըս նշանք Աճայինք , մահ ,
 ե գերեզման , յարութիւն : ե
 կեանք : զի ոմ 'ի գերեզման
 իմն իջանէ գլուխ մեր 'ի ջուր

Բաշաղանին , և հին մարդն
 մեր անդ թաղի 'ի վայր , և
 անդ ընկզմի խալու (այսինքն
 է բոլորն) և ապա ընդ ելա-
 նելն մեր նոր մարդ վերա-
 նամք անդրէն : և այս եր-
 րորդ անգամ ընկլմեալ լինի
 զի ուսցիս , եթէ զօրուի հօր
 և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ
 զայս ամ լնու և կատարէ : և
 զի զստուգութի ասացելոցս
 իմասցիս , լուր (ասէ) պօղո-
 սի , թէ զինչ ասէ , թաղե-
 ցաք ընդ նմա մկրտութի 'ի
 մահ : Տեսեր սի'րիլի , թէ որ
 տէս վկայեաց երանելին , թէ
 մկրտութին մեր զՔի թաղու-
 մբն նշանակէ : երեք անգամ
 ընկղմամբ , և յետոյ 'ի ջրոյ ե-
 ջանելն , նշանակէ զյարութն :

և Թէ ուսցիս (ասաց) Թէ նը
 շանակէ երեք ընկղմումն՝ զզո
 րութի հօր և որդւոյ և հո
 գւոյն ս'բյ, որոյ անուամբն լը
 նանի և կատարի խորհուրդն
 մկրտութի, որ ունի զտիպ մե
 ղելութի մեղաց, և յառնե
 լովս մեր 'ի ջրոյ, նորապս ծը
 նունդն մեր 'ի նոր կեանս :
 ԴՐՃԼ՝ ասէ խաչատուր վար
 դապետն արդրութեցի, 'ի գըր
 քոջ համառօտութի բարոյա
 կանի Ածաբանութի կոչեցե
 լոյ, 'ի Թղթահամրն հօ, Թէ
 մկրտութի եռեակ ընկղմամբ
 Թէպէտ չիցէ հարկաւոր, սա
 կայն՝ ուր գոյ սովորութի եր
 րեակ ընկղման պահելի է,
 քանզի է խորհրդաւոր արա
 րողութի : ուստի՝ Թարց ծա

Նրո մեղաց՝ ոչ կրէ՝ ի բաց ձգել,
կամ թողանիլ : Վասն որոյ՝
և մեք հայքս՝ ոչ թողումք,
և ոչ ի բաց ձգեմք : և Դար
ձեալ՝ ի գրքոջ լաթինացւոց
ուղղ և ծուծ կոչեցեալ՝ որ
տպեցել է ի վէնէտիկ քաղա
քի, ի թղթահամարն 54, ա
սէ երրորդ աղէքսանդր պա
պըն, եթէ ոք ղմանուկն ըն
կըղեալ երիցս ի ջուր՝ յա
նուն հօր և որդւոյ և հոգ
ւոյն սբյ, և ոչ ասացէ եւ ըզ
քել մկրտեմ, ոչ է մկրտեալ
մանուկն : Ահա աստի ևս
յայտնեցաւ, թէ մկրտութիւն
երեք ընկղմամբ լինի, ըստ վե
կայութեն պատին : Թեպէտ
բանն պատին՝ ոչ էր վասն ե
րիցս ընկղման, այլ էր վասն
26 այնք

այնր , եթէ ոչ ասասցէ ես ըզ
քեզ մկրտեմ , սակայն՝ երեք
ընկղմումն հանապազ 'ի մէջ
եկեղեցւոյ հնագոյն գոլով ,
զտեսակն 'ի յայտնելն՝ ևս յի
շեաց զարարողութիւն , այսին
քըն , ղերբեակ ընկղմումն :
Աստի՛ յայտնի ի՛սկ է՝ լինիլն
մկրտութե երիցս ընկղմամբ ,
բայց՝ զհնագոյն սովորութիւնն
զայն զգեղեցիկն և զխորհրդ
դաւաճորն ոչ գիտեմ , թէ ոյր
պատճուա՛ւ այլայլեցին ոմանք
վարդապետք ակեանքարոյք :
որք ոչ թէ միայն ղերիցս ըն
կղղմելն բարձին , այլ և ամե
նեին զմարմնոյն լուսացումն
անհետ արարին , ասելով թէ
միայն զգագաթն՝ կամ զհուր
ծրն և կամ զթիկունքն՝ լուս
նայն

բաշահան է: Սահայն՝ 'ի նոյն
 վերոյ գրեալ գրքոջ՝ 'ի Թըզ
 Թահամարն 70՝ ասի, Թէ յետ
 հրաժարման 'ի սատանայէ ե
 րեխային, և յետ դաշանի
 լոյն զհաշատն կաթուղիկէ ե
 կեղեցւոյ, միրտեմք զնա ըն
 կղմամբ, կամ հեղմամբ ջրոյ
 միակի, կամ երրակի, ըստ սո
 վորու Թէ իւրաքանչիւր եկե
 ղեցւոյ: Մի՛ Թէ ո՛չ ընթեռ
 նուն զգրեանս իւրեանց՝ ոչ
 գիտեմ, և զմեզ վն՝ է՛ր բամ
 բասէն ելեալքն՝ 'ի մէնջ՝ ոչ ի
 մանամ: Այսքան առ այս:

✠~~~~~✠

* Եւերոյր Լատ Գրոյնիս
 Թէ ասիցեն ոմանք,
 Թէ ընդէր հայք ոչ
 առնեն զխորհուրդն գրոյնին
 25 'ի լու

ի լսասանորիլ բանահանուէ
մանկանցն , այսինքն է՝ սոյա
սել մինչե ցերկոտասան ամն ,
կամ մինչ 'ի եօթներորդ ա
մըն ըստ լաթինացւոց :

Ատախանեմ , մեք ոչ հետե
իմք այնոցիկ անարդողաց ըղ
կանօնս օրց հարց , այսինքն
է՝ առաքելականաց և հայրա
սեփականաց , և մանաւանդ
Յիսուսի՝ կացուցողին խորհր
դոց ընդդիմացողաց , այլ՝ հը
նազանդեմք սքանչելեցն՝ որ
եղև 'ի գետն յորդանան 'ի
խորհուրդ դրոշմին , որ 'ի մը
կըրտիլն Յի՝ նոյն ժամայն էջ
Հոգին օր 'ի գլուխն եակցին
իւրոյ , և հանդեաւ աղւճնա
կերպ երեւամբ 'ի վերայ նր ,
որ է՝ ր իսկանցս 'ի խորհուրդն

գրչմին : Ուստի՛ 'ի մկրտու-
 թէն քի ուսեալ եմք, 'ի մկր-
 տութէ ժամու տալ զգրոշմն
 որ նշանակէ զգալուսան Հո-
 գւոյն Ծբյ : Դարձեալ՝ գրի
 'ի գործս առաքելոց, 8 գլուխ
 38 համարն, թէ փիլիպսոս մը
 կրրտեաց զներքինին, և յոր
 ժամ էլին 'ի ջրոյ անտի, նոյն
 ժամայն եին Հոգին Ծբ 'ի վե-
 րայ ներքինւոյն : ահա այս գա-
 լուստս Հոգւոյն սրբոյ՝ է՛ ըս-
 տուգասէս 'ի խորհուրդն գը-
 րոշմին, զոր ճշ ոք կարէ ու-
 րանալ զսա : Տեսեր էղբայր
 իմ սիրելի, թէ ո՞րպէս ընդ
 մկրտութէ տոճեալ լինի խոր
 հուրդն գրոշմին : Դրձլ՝ Ծբ
 առաքեալն Պօղոս 'ի գիրս է-
 փեսացւոց 4 գլ. 30 հմրն ասէ,
 Թէ-մի՛ տըրտ. 27 մ

Եղուցանէք զՀոգին սբ ւայ
 որով կնքեցայք յաւուրն փր
 կուծէ : Այժմ տեսցուք թէ
 որն է օրն այն՝ որ կոչի օր փր
 կուծէ (որ՝ ի նոյն օրն կնքե
 ցաք հոգւովն աստուծոյ) ե
 թէ ոչ օրն մկրտուծէ, որ յի
 րաւի է՝ օր փրկուծէ, զի՝ ի
 նոյն աւուր ազատիմք ի յա
 շիտենական մահոշանէ, և
 ստանամք յապառնուած զհան
 գերձեալ երանուծին կենօք
 յաշիտենականօք : Աւրե՛մ յա
 շուրն փրկուծէ (որ է օրն
 մկրտուծէ) օրորտէ կնքել :
 այսինքն է՝ դրոշմել զմանկու
 նըս ըստ վկայութէ առաքե
 լոյն Պօղոսի : Եւ թէ ոչ ըն
 դունիս զմեկնուիս զայս, ըն
 թեքցիր զգիրքն ուղղ և ծուծ
 ի թըղ

'ի Թղթահամարն 32 , որ մեկ
 ներով զբանն առաքելոյն՝ ա-
 սէ հեղինակն գրքոյն այնորիկ
 Թէ առաքելոյն խօսի զհոգևոր
 նշանէն , զոր ընկալնումք 'ի
 մկրտութե : ըստ որում (ա-
 սէ) զայս տեղիս մեկնեն Սքն
 Յօհան Ոսկեբերան , հերոնի
 մոս , և այլք ըստ պեղարմինո-
 սի : 'ի Միտ առ էղբայր , Թէ
 ո'ւր մկայեաց գիրքն ուղղ և
 ծուծ՝ ասելով , Թէ առաքեա-
 լուն խօսի զհոգևոր նշանէն ,
 զոր ընկալնումք 'ի մկրտութե :
 որ և ստուգեաց զբանս իւր
 ասելով , Թէ այսպէս մեկնեն
 Սքն Ոսկեբերան , հերոնիմոս
 և այլք ըստ պեղարմինոսի :
 լաւ իմացիր սի'րելի :
 Եւ Թէ ասիցեն ոմանք , Թէ

վերոյ ասացելքն բոլոր վասն
'ի չափ հասեւոցն է , և ոչ վն
մանկանց , վասն որոյ՝ ք մկրբ
տու թէ տոճեալ լինի նոցա ,
որով հետեւ՝ բանականութիւն
նոցին լուսաւորեալ է

կատարելապէս :

Պատասխանեմ , ոչ միայն 'ի
չափ հասեւոց , այլ՝ հասարա-
կաբար համայնից մկրտեցելոց
տոճեալ լինի խորհուրդն դը
րոշմին , թէ մեծաց և թէ փոք
րիկ տղայոց , ուն ասեն վար-
դապետք եկեղեցւոյ , զորոց
ոմանս բերից 'ի մէջ : Յուզ
և ծուծ գրքով՝ 'ի թղթահա-
մարն 76՝ ասէ Սքն Դիոնէսի
ոս , թէ որ վերստին ծննդեա
բն՝ Ածային խորհրդոց սկը
սեալն է . նմա գալուստ Հո-

գւոյն սրբոյ՝ որարգեւեալ լինի
 օծմամբ : Իմացի՛ր սի՛րելի :
 Թէ զի՛նչ ասաց Սբն : մկրտու-
 թի՛ն (ասէ) յորժամ սկսեալ
 լինի (ե՛ղ կատարեալ՝ կո՛մ ան-
 ցեալ մինչ՝ ի եօթնէրորդ ա-
 մըն) դրոշմն տուէալ լինի :
 Ահա այսպէս առնեմք ազդա-
 հայոց , զի առանց դրոշմի մը
 կրտսութիւն սկսեալ է , եւ կա-
 տարի դրոշմիւ : զի Թէպէտ՝
 անկատար խորհուրդ ո՛չ լինի
 եւ մկրտութիւն ըստ ինքեան կա-
 տարեալ է , ըստ որում է՛խոր-
 հուրդ վերածնելութիւն , այլ՝
 անկատար է ըստ իրաց ինչ ,
 եւ կատարի դրոշմիւ , որ նշա-
 նակէ զլիութիւն հեղձան Հո-
 գւոյն սրբոյ : Եւ Թէ՛ ո՛չ հա-
 շատաս ինձ , է՛րթ եւ ընթեր-

ցի՛ր զգիրքն՝ ուղղ և ծուծ ,
 'ի թղթահամարն 81՝ ուր ասի
 թէ յատուկ պօրուի խորհրդ
 գոյ գրուի՝ է՛ լրումն և կա
 տարումն շնորհաց մկրտութե
 օրոյէս ասէ թօմաս արշիւնա
 ցի , որ երևի ևս՝ 'ի սահմա
 նադրութե եւգինէոս պապին ,
 ևս՝ 'ի հռօմեական ուսուցա
 րանէ , զոր ևս մեկնեաց մէջքի
 ատէս պապն՝ 'ի թուղթն առ
 եղիսկոպոսունս սուանիոյ՝ ա
 օելով , թէ Հոգին Եբ՝ 'ի վր
 ջրոյն մկրտութե՝ կենսաւէս
 իջմամբ հեղաւ , 'ի յաւաղա
 նի պարգեւաց՝ զլրումն անմե
 ղութե , 'ի գրուի շնորհեաց
 զաճումն շնորհաց : Ահա լրու
 մբն և կատարումն մկրտութե
 է՛ գրուի : վն այնորիկ՝ մեք
 Ի 32 Ընդ

Ընդ միրտու թէ գրոշմեմք զե
 րեխայսն, զի մի՛ անկատար մը
 նասցէ միրտու թի՛ն : և հետե
 իմք մէլ քիատէսի պատլին՝ յայ
 սըմ՝ մասիս, և ընդ ունիմք ըզ
 քան նի՛ զոր ասաց, թէ Հո
 գին սուրբ՝ ի վերայ ջրոյն մը
 կըրտուէ՝ կենսաւէտ իջմամբ
 հեղաւ, որ է՝ խորհուրդն դը
 րօշմին : Դի՛մի՛ ի նոյն գըր
 քով՝ ի նոյն էջն՝ ասէ պատլն
 կուռնէ լիոս, թէ վասն այնո
 րիկ նովակիոսն անկաւ՝ ի հե
 րեւիկոսութի, զի զինի մըկըր
 տուէ՝ տէրունական նշանաւ
 օջ նշանեցու : Ուստի՛ և մեք
 վասն այսր պատճառի՛ ընդ մը
 կըրտուէ տամք զգրոշմ, զի
 մի՛ թարց գրոշմի թալով՝ անկ
 ցի՛ ի հերեւիկոսութի :

Գրիշլ՝ ինչոյն գրքով՝ ի Թըզ
 Թահամարն 83՝ ասի, թէ նա
 և՛ ճշմարիտ է, զի ամ մկրտե
 լոց՝ իսկապէս կարէ՛ տրիլ Դը
 րոշմն, որոյս ասէ Թամաս աք
 շինացի, և երեւի ի սովորու
 թենէ առաջնածին եկեղեցւոյ,
 յորում ևս մանկանցն՝ լէ մը
 կըրտուէ տուէալ լինէր, որ
 պէս ասէ Սքն Դիոնէսիոս,
 և օգոստինոս: Տեսէր նազե
 լի, թէ որպէս առաջնածին ե
 կեղեցին՝ զգրոշմն տայր ընդ
 մկրտուէ մանկանց նորածնե
 ցելոց: մեք ազգս հայոց՝ հնա
 զանդեմք առաջնածին եկեղե
 ցւոյ, և կամ Սքն Դիոնէսի
 ոսի, և յայսմիկ մասիս ևս օ
 գոստինոսի: և վասն այնորիկ
 զմանկունս գրոշմեմք ի մը
կը

Կրտուծէ : Եւ գարձեալ՝ 'ի
 Գրքոյ Համառօտութի բարոյ
 յահանի Ածաբնութե կոչե-
 ցելոյ՝ ասէ խաչատուր վար-
 գապետն արդրումցի, 'ի Թըզ
 Թահմարն 598 և 599, Թէ եւ
 Թակայ դրոշմի՝ է՝ ամ մարդ
 մերտեցեալ, Թէ երեխայ լցէ,
 և Թէ մեծ, և հաստատապէս
 դրոշմի, զի այս է սովորութի
 եկեղեցւոյ : և 'ի գիրս կանո-
 նաց ասի (ասէ) Թէ ամ հա-
 շատացեալք՝ պարտին յետ մը
 Կրտուծեան ընդունիլ զՀո-
 գին սուրբ, այսինքն է՝ դրոշ-
 միլ, զի ամքն է՝ն կարօտ գոր-
 ծոյ և պաղոյ նր : ուստի՝ (ա-
 սէ) հաստատապէս դրոշմին ե-
 րեխայք ևս՝ որք չունին զբա-
 նաժարութի : քանզի՝ է՝ն ըն

Դու նախ դրոշմի, և ոչ միայն
 երեխայք (ասէ) այլ և անմիտք
 որք էին նախ մտաւորք: Նա
 և՛ մշտնջենաւոր անմիտք կա
 րեն դրոշմիլ, քանզի՝ (ասէ)
 է՛ն ընդդուսկք պտղոյ դրոշ
 մին, Տեսէր սի՛րելի, թէ որք
 ոչ են բանավարք կարեն դը
 րոշմիլ: Նա և՛ սովորու թի՛ է
 եկեղեցւոյ: այլ և՛ կանոնեալ
 է, թէ ամ մկրտեալք՝ պանդին
 ընդդունիլ զդրոշմ, թէ երե
 ւայք իցեն և թէ մեծամեծք:
 Ապա՝ թէ վասն էր ոմանք ոչ
 առնեն այսոյէս, ոչ գիտեմ,
 և թէ՛ վասն էր է որ ոմանք
 ևս ասեն, թէ անբունավար տը
 ղայն՝ զի՛ գիտէ զտառուակա
 նութիւն դրոշմին զոր տայք:
 ոչ ճանաչեմ, թէ նոքա յո

բոյն հաշատոյ են : Թէ ասեն,
հայք Թէ զինչ են , մեք ևս
նոյն եմք , ահա հայք դրոշ
մեն զմանկունս 'ի մկրտու :
և Թէ ասեն ֆռանկք եմք , ա
հա՛ և 'ի գրոցն ֆռանկաց ցու
ցաք , Թէ նոքա ևս վկայեցին
Թէ զմանկունս դրոշ Ռէլն՝ ե
կեղեցւոյ սովորութի է , նա
և՛ 'ի կաթոնաց է , Թէ տմ մը
կըրտեցեալք՝ պնրտին դրոշմիլ
յետ մկրտու Թեան նոյն ժա
մայն , եթէ մեծ և եթէ փոքր
եթէ մտաշոր և քանավար , և
եթէ անմիտ և անքանավար :
Եւ դարձեալ՝ ասէ ալպերս ,
'ի գոքոջն վեցերորդ՝ 'ի գը
լուխն 11՝ յաղագս դրոշ Ռն ,
Թէ օգտուի այսմ խորհրդոյ՝
ե՛ քաղմաստիկ : քանզի՛ հաս

տասնէ զտոշեալ շնորհն որ'ի
 մկրտութեան, ըստ սաղմոսին՝ որ
 ասէ, հաստատեալ ԱՅ վայս,
 զոր գործեցեր'ի մեզ, այսինքն
 'ի մկրտութեան: Տե՛ս, թէ ո՞ր
 արեւս 'ի մկրտութեան (ասէ) տը
 շեալ լինի դրոշմ: Եւ վերջ
 Զապէս՝ յուղղեալ ծով գրքով
 'ի թղթահարմարն 84՝ ասէ հու
 կոն վարդապետն, թէ որ վս
 անհոգութեան՝ զնորին է 'ի խոր
 հըրդոյ դրոշմին, ելումն նո
 րա յաշխարհէս՝ է՛ կասկածե
 լի: Ուստի՝ ազգս հայոց վասն
 այնորիկ դրոշմեմք՝ի մկրտու
 թեան, զի մի՛ գուցէ թարց
 գըրոշմի մեռանիցի, և
 փրկութիւն նորա
 կասկածելի
 լինիցի:

*Երբ Լաս հաղորդելոյ

զմանն :

Սե ասիցեն ոմանք ,
Թէ ընդէր է որ հայք
հաղորդեն զմանկու

նրս , յառաջ քան զըռսաւոյ
րիչ բանականութեան նոցա ,
էր է որ ոչ առնեն ըստ

լաթինացւոց :

Պատասխանեմ , Թէ ազգս հա
յոց՝ հետեւիմք ամենափրկչին
մերոյ Յի ֆի , զոր ասէ 'ի
յօհաննու աւետարանին Տ գը
լուխ 5 համար , եթէ ոչ կե
րիջիք զմարմին որդւոյ մար
դոյ , ե ոչ աբջիք զարիւն նո
րա , ոչ ունիք զկեանս յան
ձինս : Վասն որոյ՝ 'ի մկրտու
թեան հաղորդեմք զերեւայսն

Երկն չեղով 'ի բանէն ՅԵ՛ զի
 մի՛ առանց կենաց մասցէ մը
 կըբտեալն : Նա ե՛ գրեալ է
 յուղղ ե ծուծ գրքով 'ի Թըզ
 Թահամարն 140, Թէ ժողովն
 Թրիտէն Թինոյ սահմանեաց :
 Թէ ոչ է հարկաւոր հաշոր-
 դել զմանկունն : Ուստի՛ յայտ
 նի ցուցանի 'ի բանէս յայտ-
 մանէ, Թէ մինչ 'ի ժամանակս
 Թրիտէն Թինոյ՝ մանկունք հա-
 ղորդեին 'իմարմնոյ ե յարե-
 նէ Տեառն, որ ժողովն այն
 սահմանեաց զոչ հաշորդին
 մանկանց : Ասան ուոյ՝ հին
 սովորու Թի գղով 'ի մէջ եկե-
 ղեցւոյ՝ այնպէս առնեմք աղ-
 քըս հայոց, հետեւելով հար-
 ցըս սբգ : որդէս յայտ է վե-
 բառն ինոյն գրքէն ե 'ի նոյն՝

Երեսէն՝ ուր առի, Թէ աւար
հարքն զխորհուրդն հաղոր
դու թէ՛ տային երբեմն ման
կանցն մկրտեցելոց, որպէս երե
շի (ա. ի)՝ ի բանիցն Սրբոյն
Այսրիանոսի, և օգոստինոսի
և այլոցն: Եւ թէ երբեմն տա
յին ըստ վկայութեց վերոյդը
րեցելոց: Ապա՝ այժմ ևս պար
տէ մեզ՝ տալ մանկանց զհա
ղորդութիւն: Դրձի՝ ի նոյն
գրքով՝ ի Թղթահմարն 141.
ասէ Ժողովն Թրիւքնիսիոյ՝
ուսուցանելով, Թէ ոչ է վա
յել դատաւարութի զհնադոյն
սովորութիւն այն (այսինքն է՝
հաղորդել զմանկունս ի մը
կրթութե) եւ թէ ուրեք ուրեք
պահեցաւ սովորութիւն այն,
զի սբ հարքն այնքիկ ունէ
ին

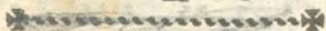
Ինչ զայստճառ ինչ գործոցն
 այնոցիկ՝ ի ժամանակս իւրնց։
 Տեսէր սի՛րելէ, Թէ որո՞յս վը
 կայեաց ժողովն, Թէ հաղոր
 գել զմանկունս՝ հնադոյն սո
 վորուի է, կամ Թէ՝ եթէ պա
 հեցաւ ուրեք ուրեք սովորու
 թինն այն (ասէ) ոչ է վայել
 դատաստարտել, և Թէ՝ սուրբ
 հարքն (ասէ) առանց պատ
 ճառի ոչ առնէին զայն։ Դար
 ձեալ՝ ինոյն գրքով՝ ինոյն
 էջն՝ ասի, Թէ խորհուրդն
 հաղորդութե՝ ըստ ըղձին և
 ուխտի Թէ ի չափ հասելոց՝
 և Թէ մանկանց՝ ի փրկութի
 հարկաւոր է հարկաւորութի
 միջոցի, ըստ որում ուխտն՝
 կամ իղձն այն՝ ի ընդունումն
 մկրտութե պարունակի, և այս

Թէ՛ ՚ի պատճառս շնորհացն մը
 կըրտութե՛ որով մկրտեալն՝
 առ ՚ի ընդունիլ զհաղորդու-
 Թին լինի ընդունակ , և Թէ՛
 ՚ի պատճառս հակմանն՝ որով
 նա՛ որ զհոգեւոր կեանս ըս-
 տացաւ մկրտութի՛ պահպա-
 նել սլարաի վնոյն կեանս սնըն
 դեամբն հաղորդութե՛ , որմս
 ասէ Թօմաս աքռչինացի , և ք
 նմա վարդապետք ՚ի հասարա-
 կի : Եւ գրէ ՚ի նոյն գրքոջ
 ՚ի նոյն էջն՝ ասի , Թէ այսու
 մեկնութի՛ կարէ իմացեալ լի
 նիլ և բանն օգօստինոսի՛ զոր
 ասէ , Թէ նոքա ոչ կարեն ու
 նիլ զկեանս՝ որք անհաղորդք
 գտան մարմնոյ և արեանն Քի
 և զայս իմանալ պարտիմք վի-
 ու խափշ ճաշակման մարմնոյն
 Քի

յորժամ մկրտիմք, և զոր մեկ
նէ ինքն օգտտինոս՝ ասելով,
Թէ ամ ոք հաւատացեալ յայն
ժամ մարմնոյ և արեւն Տեառն
բաժանորդ լինի, յորժամ՝ ի
մկրտութեանդ ամ քամ քի մար
մնոյն եղանի: Եւ Թէ ասիցեն
ումանք, Թէ վասն ուխտիւ և
կամ ըզմիւ ճաշակման է՝ այն
բանն, և ոչ է վասն ներգոր
ծութեք ճաշակելոյ: Ասեմ,
Թէ ուրեմ՝ ի չափ հասելոցն ևս
արարեալ ուխտիւ և կամ ըզմիւ
ճաշակումն, սակայն՝ եթէ մի
անգամ՝ ի տարւոյն ոչ ճաշա
կեացէ ներգործութեք, գոտա
ցեալ և փռեալ անդամ է նա
քի, և հատանելի է զնա՝ ի
մարմնոյն քի, այսինքն է՝ յե
կեղեցւոյ, ըստ աւլելրոի, ի

գիւրքն վեցերորդ , 'ի գլուխն
 17 : Ուրեմն որպէս 'ի չափ հա
 սեալքն՝ նոյնպէս և մանկուն
 քըն պնդութիւն հաղորդիլ , զի
 և մանկունք՝ նա և 'ի չափ հա
 սեալք՝ է'ն անգամք Քի :
 Իմացի'ր է' զբայր , թէ որպէս
 հարկաւոր է հարկաւորութե
 վիջոցի հաղորդիլ , եթէ 'ի
 չափ հասել ց , և եթէ ման
 կանց տղայոց 'ի մկրտութե :
 քանզի՝ որ 'ի մկրտութե սատ
 ցաւ զկեանս հոգեորս , պահ
 պանել պարտի զնոյն կեանս
 սննդեամբն հաղորդուի , որ
 պէս վկայեցին վարդապետքն
 հասարկօրէն : և թէ՛ որք ան
 հաղորդք եղեն մարմնայն և ա
 րեանն Քի , նոքա ոչ կարեն
 ունիլ զկեանս , ըստ օգոստի

Յոսի : Ահա մեք 'ի կիր ար-
կանեմք զայնոսիկ արարողու-
թիս , զորոյ վարդադետքն քը
ռանկաց ևս վկայեցին :

* 2 րորտ , լն հաղորդելոյ շփո-
ղութոս կրկն քեսակօք :
 Թէ ասիցեն ոմանց ,
Թէ վն էր ազգն հա-
յոց՝ ոչ հաղորդեն զժողո-
վութոս իւրեանց միով տեսա-
կաւ , ըստ եկեղեցւոյն լաթի-
նացւոց :

Պատասխանեմ , Քս յորժամ
'ի վերնատանն պատրագեաց ,
երկու տեսակօք վարեցաւ ,
որովէս յայտ է 'ի յաւետարա-
նէն , զոր պատմէ Աւետարա-
նիչն , Թէ հան Յիսուս զհա-
ցըն 'ի ձեռն , օրհնեաց , և ետ

աշակերտացն , և այլն : Ահա
մի տեսակն : և Յետ նորին՝ ա
ռեալ զբաժակն օրհնեաց , և
ետ առաքելոց և այլ : Ահա երկ
րորդ տեսակն : Ահա կացու
ցանօղն խորհրդոյս այսմս ա
րար՝ և սահմանեաց , և պատ
շիրեաց մեզ՝ որմս գրաւ տա
լով , թէ զայս արարեք , մին
չև եկից ես միւսանգամ :
Եթէ միով տեսակիւ արարեալ
էր նա , մեք ևս նոյնպէս առ
նել պարտեաք , որ յորժամ
գայցէ արն գրաւակնին , կա
րօղ լինիցիմք ասել , թէ ո՞վ
տէր՝ ահա որպէս դու պատ
շիրեցեր և ուսուցեր , այնմս
արարաք : Այլ և՛ 'ի գրքօջ
համառօտութի բարոյականի
Ածաբանութե՛ 'ի թղթահա
մարն

մարն ճօշ, ասէ խաչատուր
վարդապետն արդրուցի, թէ
հայն և գինին է' անքուն հար
կաւոր առ կատարումն այսր
խորհրդոյ, մինչ զի' ոչ երբէք
է' օրէն զմինն թարց միւսոյ
արբաղնագրել, քանզի' Քրիս
տոս զերկոսեանն 'ի միասին սըբ
բաղնագրեաց, յորժամ կա
ցոյց զխորհուրդս այս: Ու
րեմն և էս ասեմ, սոյնդ ունակ
երկաքանչիւր տեսակօք հա
ղորդել զժողովուրդս' ան
քան հարկաւոր է, մինչ զի'
ոչ երբէք է' օրէն զմինն ա
ռանց միւսոյն մատակարարել
քնզի' Քս զերկոսեանն 'ի մի
ասին մատակարարեալ բաշ
խեաց: Վասն որոյ' աղգս հա
յոց երկոքումբք տեսակօք հա
Կ 48 զոր

Դորդեմք զժողովուրդս :
 Սանաւանդ՝ զարմանալին է՝
 ինձ այս, թէ յորժամ սահ-
 մանեաց Յս զխորհուրդս :
 հացն զոր բեկեաց և ետ աշա-
 կերացն՝ ասաց, առէք կերէք
 այս է մարմին իմ, և այլն : և
 ոչ ասաց, թէ առէք կերէք
 'ի սմանէ ամենեքեան, այլ՝ մի
 այն թէ առէք կերէք : Իայց
 յորժամ զբաժակն ետ՝ ասաց
 ոչ միայն առէք արբէք, այլ
 և յաւել, թէ ամենեքեան :
 Արդ՝ վճ մարմնոյն զոր ոչ ասաց,
 թէ կերէք ամենեքեան՝
 ուտեն 'ի նմանէ ամենեքեան
 իսկ՝ որ յարենէն ամենեցունց
 ըմպել պատուհիրեաց, 'ի նմա-
 նէ սակաւք ըմպեն, այսինքն
 քահանայք ըմպեն, և ժողո-
 րդ

վուրդքն ամենեին ոչ : և եր
 քեմ զըմպօղսն և ապախարա
 կեն ասելով նոցա , մի՛ թէ 'ի
 մարմնի ոչ գտանի արիւն :
 Եւ գրէ զսրտասխանեմ բա
 նիւն ժողովոյն Թրիսէնթի
 նոյ , զոր ասէ յուղղ և ծուծ
 գրքով , 'ի Թղթահամարն 148
 թէ 'ի սկիզբն քրիստոնէական
 կրօնի՝ է՛ր 'ի կիր արկուծ եր
 կաքանչիւր տեսակոց , սակայն
 յառաջ ընթացմամբ ժամա
 նակի՝ բարձին զսովորութիւ
 զայս : Աւստի՝ մէք զբարձօզ
 սըն ոչ դիտեմք , և ոչ ճանա
 չեմք , մանաւանդ՝ և ոչ ըն
 դունիմք , այլ՝ հետեիմք հե
 տեղացն սկզբնական կրօնին
 քրիստոնէականի , որք վարե
 ին երկաքանչիւր տեսակօք ,

ըստ ասելոյ Ֆողոմիոյն Թըրի-
տէնթինոյ : որ 'ի Քրիստոսէ
յառաքելոյ , և 'ի հայրասել-
տաց Երց , կայանայր 'ի յերկ-
րի եկեղեցին 'ի նոյնում ժա-
մանակի : Վս որոյ ըստ նախ-
նի քրիստոնէից 'ի կիրարկա-
նեմք զկրկին տեսակն :
Լո՛ւարուք և զայս : Յամի
կենարարին 496 'ի միջ կանո-
նագրքին ֆռանկաց 'ի յերկ-
րորդ գլուխն՝ յաղագս սըր-
բազնագործութե՝ գրեալ է
կանոն մի ճէլասիոս պատրին ,
որ ասէ այսպս : Իմացաք՝ որ
քանի մի մարդիք՝ առեալ մի-
այն զմասն սրբազուն մարմնոյն
'ի բաց հրաժարին 'ի սրբազուն
արեան բաժակէն , որք Թարց
կարծեաց՝ կամ զամբողջ խոր-
ջի հուրդն

հուրդն ընկալցին, կամ' ի բո
 վանդոյ խորհրդոյ' ի բաց ար
 գելցին, քանզի որոշումն մի
 ևնոյն խորհրդոյ' (ասէ) աւ
 աանց մեծի սրբապղծուէ ոչ
 կարէ լինիլ: Աւրեմն միով տե
 սակաշ հաղորդողք և հաղոր
 դեցեալք, միշտ զսրբապղծու
 թիւն առնեն, ըստ վճռոյ ճե
 լասիրոս պատին: Իսկ եթէ ոք
 ասիցէ, թէպէտ' հսկք տան
 յերկոցունց տեսակաց, սա
 կայն' նմանի այնմ թացեալ
 պատառոյն, զոր եւ Տրն յու
 դայի մասն չին: Պատասխա
 նեմ, թէ քի Տրն մեր' յոր
 ժամ եւ զպատառն թացեալ
 այն պատառն ոչ մարմին է' ր
 և ոչ' ի սրբագործեալ գինին
 եթաց: Աւրեմն ո՞րպէս նմա

Նի արարեալն 'ի հայոց պատա
ռոյն յուդայի : Եւ ահա գը
րեալ կար , 'ի մեկնութիւն չո
րից աւետարանաց՝ 'ի Թղթա
մարն շԿ , զոր մեկնեալ է յա
կօք պատրին , որ է՝ 'ի կար
գէն ճեզվիթաց , Թէ պատառն
այն՝ ոչ է՝ ր մարմին Քի , այլ՝
է՝ ր 'ի Թացորդաց հանապա
զորդ ընթրեացն : Եւ Թէ՝ ա
սացաք 'ի սրբագործեալ գի
նին ոչ եթաց , այլ՝ 'ի ջուրն
եթաց զպատառ մի լոկ հայի
և ետ յուդայի : Եւ եթէ ինձ
ոչ հաւատաս , ընթերցիր ըզ
մեկնիչն աբբայիդ , 'ի Թղթա
համարն ԴԸ՝ ուր ասի , Թէ է
ան Յի զպատառ մի լոկ հա
յի որ կայր 'ի սեղանն , և ե
թաց 'ի խաշուն՝ որ Թացեալ
53 էր

Եր'ի յատակս սկալառակին ո
 ւ եւս յուգայի : Տեսեր սի
 րելի եղբայր , թէ որպէս խա
 բեցեալ ես 'ի պատրուղաց :
 Ուստի՝ որովհետեւ ոչ գիտե
 լով մեղանշեցեր ընդդէմ հա
 ղորդութեն հայոց , ուրեմն՝
 զղջացիր և ապաշխարեան , լի
 նի թէ թողութի գտանիցես :
 զի ահա այսու հետեւ տեղեկա
 ցար , թէ ոչ է այնպէս , որպէս
 դու կարծէիր : և եթէ կրկին
 յանդգնուիք յրբանաս , ան
 նախանձ սբար ասեմ գոյ ըզ
 քեզ հայհայիչ ընդդէմ հո
 գւոյն ւայ : որ և այնու անթո
 դելի մեղօքդ՝ ժառանգելոց
 ես զտեսութիւն դիւշադ , և ըզ
 հաւրն դժոխոց անվախ
 ճանապէս :

Եթէ ոք ասիցէ , Թէ Քրիստոս
յատկանայ զմարմինն եւ
յատկանայ զարիւնն , որն
յայտէ յաւետարանէն , ա
պա՝ վն էր այնմն ոչ առնէք :
Պատասխանեմ , Թէ բարձր
առարկեցեր նազելի , քանզի
այս առարկութիւն յոյժ շա
հաշէտ երեւի ինձ : զի յոր
ժամ մեք ասեմք ձեզ , Թէ ըն
դէր յարե՞նէն ոչ տայք ժո
ղովրդեան , ասէք՝ Թէ երկիւղ
քոյ հեղանիլոյ , ասպա՝ զի արդ
առարկես , Թէ յատուկ յա
տուկ էր ոչ բաշխէք , մի՞ Թէ
դուք մարդք էք , մեք հրէշ
տակք եմք , որ 'ի ձեռաց ձե
րոց հեղանիցի , եւ 'ի մերոց
ոչ : սակայն՝ յերկիւղէ հե
ղանիլոյն՝ ոչ տայք յարե՞նէն

գրպէս թէ հնարս գտեալ էք
աւանդ անմտութե ձերոյ, բա
բէ կուրութե ձերոյ, զի ալ
սու՝ դուք ոչ էք հնարագէտ
այլ՝ հնարանգետ, զի եթէ հը
նարագէտ լինէիք, զայնպիսի
անպատշիճ արարողութիս՝ ընդ
դէմ կամացն ֆէ ոչ սահմա
նէիք: Այժմ տեսիք զի ձեռք
տգէտ կարծեցեալ աղգն հա
յոց, թէ ո՞նչ իմաստնագոյնք
գտանք քան զձեզ: Ահա աստ
զլրութն է՝ ան բանն՝ որ ասա
ցեալ է, թէ գլխաւորս աշխար
հի ընտրեաց Աժ, զի յամօթ
արասցէ զիմաստունս: Ահա
և մեք վն ոչ հեղանիլոյ սահ
մանեալ եմք թանալ զմարմն
նքն արեան: Ահա այս է հը
նարագլխութի, որ վասն ոչ

հեղձան հնարեցաւ, և յերկո
 ցունց տեսակաց բաշխելն ոչ
 բարձաւ: Իւր եթէ տակաւին
 ոչ լցուցին այսոքիկ զմիտս
 ձեր, բան մի հարցից ձեզ:
 Եթէ ինքն Քս զհացն Թանա
 լով յարիւն իւր՝ տալցէր ու
 մեմն՝ ի ճաշակել, մի՛ թէ տա
 կաւին ոչ հաւատայիր: զի
 տեմ, զի ասելոց ես, Թէ հա
 շատայի, քանզի՝ եթէ ոչ հա
 շատայցես, յայնժամ անհա
 շատ կոչեմ զքեզ: Ահա գը
 րեալ է ի ռորիկվեց գրքով՝
 ի կրօնաւորականի կոչեցեալ
 հատորին՝ որոյ շարադրողն է
 ի կարգէն ճէգվեթաց՝ ի Թըդ
 Թահամարն 313՝ պատմութի մի
 որ է այս: Կղերթկոս մի յոյժ
 փարթամ գնաց ի վանս քեա

քաշալու , և էր ինքն յոյժ
 փափկասուն՝ որ ոչ կարէր ու
 տել զհացն վանից՝ վս գողոյն
 խոշորաբար եփեցեալ : 'ի գթ
 շերի միում երևեալ նմա Գս
 արն մեր՝ ունելով 'ի ձեռին
 զպատառ մի այնր հացին՝ և
 տալով զայն նմա՝ ասաց ուտել
 և նա պատասխանեալ ասաց ,
 Թէ ոչ իշիք կերպիւ կարեմ
 ուտել զհացդ զայդ : յայն
 ժամ եթաց Յս զհացն զայն
 արեամբ կողին իւրոյ , և հրա
 մայեաց՝ զի ուտիցէ , զոր մինչ
 ճաշակեաց՝ առաւել հաճոյ է
 զև նմա քան զմեզր : Տեսեր
 նազելի , Թէ զսահմանեցեալն
 'ի հայոց՝ Գս և ս արար , և
 Թէ անպիտշաճ լին'ւր՝ Գս ոչ
 առնէր այնպէս : Ահա որպէս

Երկուց տեսակաց զտալն 'ի
 քսէ ուսեալ էաք, նմանապս
 և զթանալն ևս 'ի քսէ: Սա
 կայն՝ ոչ թէ 'ի պատմութեան
 տի ուսաք, այլ՝ այժմ 'ի բր 'ի
 վկայութի բերաք արարողու
 թէ մերոյ, վն պատշաճաւոր
 և վայելչական լինելոյն: Եւ
 թէ՝ վերստին ասացեն զբանն
 զայն, թէ հայք յուդայի նը
 ման զթացեալ պատառս ճա
 շակեն: Ասեմ, ուրեմն՝ կար
 գաւորքն ֆռանկոյ՝ 'ի պատա
 րագելն իւրեանց՝ մի' շտ յու
 դայի նման ճաշակեն, զի յետ
 սրբագործութե հացին և գի
 նւոյն՝ երեք բաժինս առնեն
 զ' շխարն այնու դիտաւորութ
 այսինքն թէ՝ նշանակիցեն այ
 նոքիկ երեք մասունքն զեր

Բորդուին, մինն զհայր, միւ-
 րն զորդին, և միւսն զհոգին
 սբ. և զմինն այնոցիկ մասանց
 արկանեն 'ի մէջ սրբազործե-
 ցեալ արեանն, իբր 'ի նշանի
 մարմնանալոյ որդւոյն նոյ, և
 յետոյ այնպէս ճաշակեն զթա-
 ցեալն զայն արեամբ: Բայց մի
 լիցի մեզ ունողացս զերկիւղն
 նոյ՝ զայնպիսի անպատեհ բանս
 մտածել՝ քան թէ խօսիլ, քան
 զի՝ ըստ ասից ձերոց ասացաք:

✠~~~~~✠

* Հիմեբբերտ՝ լառն ճիւղ հայեա-
 ղոգորոգիւն:

Եւ թէ ասիցեն ոմանք,
 թէ ընդէր հայք ոչ
 առնեն զպատարագն բաղում
 հացիւ նման ֆռանկաց:
 Պատասխանեմ, զմիով հացիւ

պատարգէն՝ ոչ եմք ուսեալ
 'ի յաւանդութե մարդկանց
 այլ՝ ուսեալ եմք 'ի հեղինակե
 ւ՝ ի կացուցնօղէ խորհրդոյս,
 որ յորժամ արար և աւան
 դեաց 'ի վերնատանն աշակեր
 տացն, և ուսոյց նց ասելով,
 Թէ զայս արարէք առ իմոյ յի
 շատկի, յայնժամ մի էր հա
 ցըն՝ որ 'ի ձեռին Յի, որպէս
 պատմեն Աւետարանիչքն, Թէ
 էան Յիսուս զհացն 'ի ձեռն
 օրհնեաց, և եբեկ, և ետ ա
 շակերտացն ասելով, առէք
 կերէք, և այլն: Ահա յայտ
 նապէս ցուցաւ միութի հա
 ցին, զոր աւետարանիչքն ա
 սացին (զհացն) որ է՝ ըստ հո
 լովմն հայցակն, և ըստ Թու
 ոյն եզակիան: և մանաւանդ՝

քացայայտի միութեն հացին
 այնու , զոր պատմեցին Աշե
 տարանիչքն՝ այսինքն է՝ (բե
 կեց) բառիւն : Եթէ բաղում
 լեալ էին հաց քն սրբագործե
 ցեալք 'ի Յէ՛ ոչ էր հարկ բե
 կանելն զնոսա , այլ՝ մի մի իւ
 րաքն շիւրոցն տայր : Սակայն՝
 մի էր հացն զոր սրբազնագոր
 ծեաց , վասն այնորիկ՝ եբեկ և
 բաշխեաց առաքելոց : Նաև՝
 եթէ բաղում հաց լեալ էին
 'ի ձեռն Յէ , մի՛ թէ ոչ կա
 րէին Աշե տարանիչքն ասել
 որովէս վասն գարեղէն նկա
 նակացն , թէ էան Յիսուս ըզ
 հինգ նկանական օրհնեաց , և
 այլն : նմանովէս՝ և վասն սրբ
 ագործեալ հացիցն՝ կարելի և
 բաղմաւորակի ասել , թէ էան

Յիսուս զհացսն 'ի ձեռն :
Ուստի՝ ազդս հայոց՝ հնա-
զանդեմք սիրելի փրկչին մե-
րոյ . զոր ասաց զայս արարեք .
զնոյնն առնեմք ըստ պատուի
րելոյ նորին : Ի՞նչ յառաջեալն
Պօղոս , 'ի գիրս ա-
ռաջներորդ կորնթացւոց՝ 10
գլուխ՝ 16 համար , թէ հացն
զոր բեկանեմք՝ ոչ աղարկն
հաղորդուի ե մարմնոյն Քրի :
Ի՞նչ 'ի նոյն գլխոյ՝ 17 հա-
մար՝ ասէ , թէ մի հաց մի մար-
մին եմք բազումքս , զի ամե-
նեքեան 'ի միոջէ հացէ անտի
վայելեմք : Ի միտ ան էղբոյր
թէ ո՞րչոյս վկայեց առաքեալն
Պօղոս զմիութիւն հացին՝ ասե-
լով եղանակաբար հացն : Ե-
թէ՝ բեկանեմք ասելով՝ յայտ

ԴՅՏԻՆԻ ԴԵՐԵՆԻ
 ԵՍ ԿԱՅՈՒՆԱՅԻՆԻ
 ԵՍ

ԶԷ՛ ԹԷ ԴԻ ԼՐ ԿԱՅԻՆ, զոր բե
 կանեմք ասէ : Եւ ԹԷ ի միոյն
 Կայէ անտի վայելեմք ասէ :
 Եւ Կա յայտնապէս ծանոյց ըզ
 միութին Կային : Եւ գրէ
 միութին Կային՝ այնքան ճշ
 մարիտ է յառաքելոց անտի լի
 նիլն, մինչ զի ոչ ոք կարէ ու
 րանալ զնա : Զի գրի՛ ի գիրս
 գործոց առաքելոց՝ 2 գլուխ,
 46 համար, ԹԷ զօրհանապաղ
 առունին՝ բեկանէին զԿայն :
 Եւ ԹԷ ասիցէ դք, ԹԷ երբեմն
 լինէր՝ որ բեկանէին, եւ երբե
 մըն լինէր՝ որ իւրաքանչիւր
 ումեք մի մի յատուկ յատուկ
 բաշխէին : Ասեմ, ԹԷ ոչ էր
 այնպէս, զի աւետարանիչն
 Ղուկաս՝ պատմողն գործոց
 առաքելոց՝ ասաց, ԹԷ զօրհա
 նա

ԵՍ ԿԱՅՈՒՆԱՅԻՆԻ

Նապագա առտնին՝ բեկանէին ։
Ուստի՝ ասելովն (զօրհանա-
պաղ) ցուցանէ , թէ յամ ա-
ւուր որ պատարագէին , բե-
կանէին զհացն , և ոչ թէ եր-
բեմն այլ , և երբեմն այլ : Վս-
որոյ՝ հպատակելով մեք առա-
քելոցն սբց՝ բեկնեմք զհացն
որ է՝ մարմին ան մերոյ Յի ,
և ոչ բաղմօք նշխարօք պա-
տարագեմք՝ ընդդէմ հրամա-
նին Քի , զինա միով հացիւ
հաղորդեաց զամենեւեւսն 'ի
վերնառանն , և յետոյ ասաց ,
թէ զայս արարէք , և եթէ ոչ
առնեմք մեք այնպէս , հակա-
ռակ լինիմք կացուցողին խոր-
հրդոյս : Յաղագս որոյ՝ վասն
երկնչելոյ մեր 'ի նմանէ՝ միով
հացիւ պատարագեմք : և 'ի

Ե

Ե

մե-

Պոշէ հացէ անտի զամենե
սեանսն հաղորդեմք, զի խոր
հրդոյս հեղինակին սլատուէ
րըն այն, թէ զայս արարեք
կատարեսցի, և վն ոչ կատա
րելոյ մեր զհրամանս նորին
'ի վերայ մեր ոչ բարկասցի:
Նա և զի բեկուռն հացին՝ ցու
ցանէ զչարչւրանս ֆի 'ի խա
շին, և սլատարագն է 'ի խոր
հուրդ շարչարանացն ֆի,
որոյ մահուանն հաղորդեմք
ամենեքեւն 'ի ճաշակելն: Իսկ
որք ոչ այնպիսաբար հաղոր
դին, ոչ հաշատան զֆրիս
տոս վասն մեր մեռեալ, և ոչ
չարչարունաց նորա հաղորդել
ուստի և ոչ փառացն: Վա
սըն որոյ՝ եթէ ոք առնիցէ ըզ
սլատարագն բաղմոք նշխուք
մա

մահացօրէն և ծանրապէս մե
զանչէ : Նա և՛ ոչ է ընդու
նելի բանն այն , թէ նորա ա
մենեքեան նշխարք՝ որք գտա
նին՝ ի սեղանոջ առաջի քահա
նային , փոխարկին՝ ի մարմին
Քի , զի ամենեւին հակառակ
է աւանդութեն Քի , այլ՝
է օրինակ բազում հացքն այ
նօրիկ՝ ի սեղանին Քի եղեալ
հացիցն , զորս մեք մասն ան
ուշանեմք : Թէպէտ՝ այնօրիկ
ևս պատուէիք են , սակայն՝
ոչ որպէս զմարմին Քի , այլ՝
որպէս զօրհնեալ հացս համա
րելիք են : Եւ եթէ ասիցեն ու
մանք , թէ ընդէր ոչ լինին
մանր նշխարքն մարմին քրիս
տոսի , որովհետեւ՝ քահանայն
զգիտաւորութի իւր գնէ ի

նոսա ևս, որպէս դնէ 'ի Ք.Տ
 նշխարն: Պատասխանեմ, ե-
 թէ զմինն նշխարին 'ի ձեռն
 առնելով՝ և վասն մի սոցն դը-
 նելով զգիտաւ որու է՝ լինիւր
 սրբագործեալ այնոքիկ նըշ-
 խարք որք ոչ են 'ի ձեռն քա-
 հանային, հնար լինիւր այն-
 ախտեաւ առարողութի՝ նա և
 այլք խորհուրդք կատարիլ:
 զոր օրինակ՝ եթէ քահանայ
 ոք՝ մկրտելոց եցէ զսաան եւ
 խայս, և զմինն 'ի նոցրնէ առ-
 նուցու 'ի ձեռս իւր, և մկր-
 տիցէ զնա ջրով, և արտաբե-
 րիցէ զձենն եզականութար, այ-
 սինքն է՝ մկրտի ծառայս այս
 'ի ձեռս իմ, և այլն: և զմիւս
 սըն, (այսինքն է՝ զիննէակսն)
 ոչ առնուցու 'ի ձեռս իւր,

Անչ արտաբերիցէ զձեն մը
 կըրտութե՛ն 'ի վերայ նց՝, այլ
 միայն թէ զդիտաւորութի իւր
 դիցէ 'ի նոսա ևս՝ որնցս գնէ
 այնր՝ որ 'ի ձեռին իւրում է,
 մի՛ թէ նոքա՝ (այսինքն ինուն
 քըն) համարելիք են մկրտե-
 ցեալք, յայտէ թէ ոչ: Ու-
 րեմն՝ նոյնպէս իմա նա և զորս
 տարագէն: զի եթէ լինիցի մը
 կըրտութի՛ն այնպէս՝ որնցս ա-
 սացաք, նա և լինիցի՛ տատա-
 րագն այնպս՝ որնցս ասացիք:
 Եթէ դուք ոչ կարէք հառա-
 նել զվճիռ այնց իննեկաց է-
 րեխայից, թէ նք մկրտեցեալք
 համարելիք են, նա և ես ոչ
 կարեմասել, թէ այնոքիկ նըշ-
 խարք՝ (որք չեն 'ի ձեռն քա
 հանային, ևս ոչ արտաբերի

ձեն 'ի քահանայէն 'ի վերայ
նց բազմաշորիկի) լինին մար
մին Քի : զի եղական բառիւ
ասէ պատարագիչն ձեր , թէ
այս է մարմին իմ , և ոչ ասէ :
Թէ այսոքիկ են մարմինք իմ :
Եթէ ասիցէ այսոքիկ են , ա
ւերեալ լինի աւանդեալն 'ի
Քի , որ է' ամենեւին մոլո
րութի : Եւ եթէ ասիցէ այս
է , յայտ է թէ վասն միոյն ա
սէ , որ 'ի ձեռին իւրում է :
Ուրեմն միւսքն մեան առանց
սրբագործուէ , զի չիշատա
կին այնոքիկ նշխարք 'ի քա
հանայէն , որպէս յիշատակի
նշխարն այն մեծագոյն որ է'
միակ : Եթէ ասիցեն ոմանք ,
թէ լուսաւորիչն յորժամ մը
կըրտեաց զայնքն բազմութան

աղգին հայոց, մի՛ թէ ամենե
ցուն յատուկ յատուկ ասաց
զձեն մկրտուե, յայտե թէ
ոչ, այլ՝ միանգամ ասելովն
զամենեւեանսն մկրտեաց:
Ասեմ, յորժամ հարկն պաշ
հանջէ, զայնպիսի արարողու
թիս առնելոյ՝ միշտ թոյլատրե
ւիցեղեցին, զորս եթէ ոչ է հը
նար առնել իւր բուն եղանա
կաւն: Իսկ քահանայ քն ֆը
ռանկաց՝ որպիսի անհնարաւոր
րութի՛ն միջի մնացեալ են,
որ ոչ կարեն միով նշխարաւ
մատուցանել զպատարագն,
ցուցցին մեզ զանհնարաւոր
րութին, և ապա պատարա
գեացեն բազմօք նշխարօք:
Եթէ ասիցեն, ոչ բաւէ մի
նշխարն բազմամբոյս ժողովոյ

Գոց, մի որոյ՝ զբաղումն չլսած
 րըս՝ ի միասին պատարագեմք
 որպէս զի՝ ամենեցուն բաշա-
 կանացի: Ասեմ, թէ որքան
 առաւել բազմութիւնիցի յե-
 կեղեցիս ձեր, տակաւին յոյժ
 տակաւք էք, համեմատելով
 առ մերս բազմութիւն: Ուստի
 մեք միով նշխարաւ բաշակա-
 նանամք այսքան բազմութիւն,
 մանաւանդ՝ ի ծննդեան և ի
 զատկի՝ որ ի յաշուրսն այնո-
 սիկ՝ հաղորդեմք այնքան բազ-
 մութիւն, մինչ զի՝ իբր անթիւ
 և անհամարք էմք, դուք ըն-
 դէրէ որ ոչ բաշակնանայք
 այդքին սակաւութիւնք ձերովք:
 մանաւանդ՝ թէ զբազմութիւն
 Ժողովրդոց պատճառէք, ու-
 տալանեմ ձեզ զհնարն այնո-

րիկի դժուարութիւն , զնշխար
 սըն պատարագելի զորս կաղ-
 մէք՝ այնքան մեծագոյն կաղ-
 մեցէք ըստ պահանջման ժա-
 մանակին , որպէս զի՝ ամենե-
 ցուն հայցողացն բաժա
 կանասցի :

✠~~~~~✠

* ՎԵՅԵՐԵՐԵՐ՝ Էստ պարտութեւ
 շէտի՝ ուսանց խառնը

Եստ ջրոյ :

Թէ ասիցեն ոմանք , Թէ
 հայք ընդէր է որ ըզ
 խորհուրդն պատարագին ան
 ջուր առնեն , էր է որ ոչ առ-
 նեն ջրով ըստ լաթինացւոյ :

Պատասխանեմ , Թէ քիչ ոպ
 արար և աշանդեաց մեղ , Թէ
 կայս արասջէք , զնոյնն առ-
 նեմք : որպէս ասէ Աշեստա-

քանիչն, թէ էսո Յս զհացն
 օրհնեաց, եբէի, և ետ աշա-
 կերտացն՝ ասելով, առէք կե-
 րէք, և այլն: և առեալ զբա-
 ժակ՝ գոհացաւ, եւ ողորմեաց, և
 ասէ, արբէք՝ ի դմանէ ամե-
 նեքեան, և այլն: և յետոյ ա-
 սէ, բայց՝ ասեմ ձեզ, ոչ ևս
 արբից ի բերոյ որթոյ: Ուս-
 տի՝ որթոյ բերն յայտ է, թէ
 գինի է, և ոչ ջուր: Իւ կամ
 թէ՝ Աւետարանիչն զհացն յի-
 շեաց, և զբաժակն յիշեաց,
 որ է՝ գինի, բայց՝ ամենեւին
 ջուր ոչ յիշեաց: Յաղագս
 որոյ՝ առանց ջրոյ պատարա-
 գեմք, զի Քս այնոյէս սահ-
 մանեալ: Եւ թէ՝ ոչ հաւա-
 տաս ինձ, և կամ երկբայիս,
 թէ արգէօք ի Քի ողորմեաց
 մա

ժանեալ իցէ : Զրով , և Թէ ան
 Զուր , լուծից զտարակուսա-
 նըս քո : Կախ և յառաջ՝ ու
 ղըզ և ծուծ գրքոյն՝ ի հաղոր
 դութե պատկերին յետին է-
 րեան՝ ասի , Թէ Զուրն ՚ի խոր
 հրդեան՝ ըստ պատուիրանի և
 և ոչ ՚ի հարկւնորութէ : Ուս-
 տի՝ մեք զպատուիրողսն ոչ
 ճանաչեմք , այլ՝ միայն զայն
 գիտեմք , որ ոչ է հարկաւոր :
 Դ՞րձի՝ յուղղ և ծուծ գրքով՝
 ՚ի Թղթահման 96՝ առարկի ,
 մի՛ Թէ խառնու ֆա այս Զրոյ և՛
 յեռէ սրբագործութե : պա-
 տասխանէ հեղինակն գրքոյն՝
 ասելով , Թէ ոչ է , որպէս ու-
 սուցանէ (ասէ) հռոմեական
 ուսուցարանն , ուր ասի (ա-
 սէ) Թէ առանց այսպիսի խառ-

նըման՝ խորհուրդն կարէ՛ կա-
 յանալ, և ՚ի Ժողովն Թրիտէն
 Թինոյ՝ ասի (ասէ) Թէ այս է-
 կեղեցւոյ պատուիրան է առ
 քահանայս, ուստի՝ ոչ է հար-
 կաւոր ըստ կացուցմանն ւոյ :
 Տեսե՛ր նազէլն, Թէ ո՛րպէս վը-
 կայեաց Ժողովն Թրիտէն Թի-
 նոյ, Թէ ոչ է հարկաւոր ըստ
 կացուցմանն ւոյ՝ զՎրախառն
 գինի պատարագէն (այսինքն
 ըստ կացուցմանն ՔԻ, զի նա-
 է կացուցանողն զխորհուրդս
 այս, որ է՝ Ճշմարտանքս որդի
 ւոյ և ԱԾ) Եւ Թէ ասիցէ ոք,
 Թէ եկեղեցւոյ պատուիրան է
 առ քահանայս : Եւ Էս ասեմ
 եկեղեցին պանրաի հնազանդիլ
 ՔԻ, որովհետեւ՝ Քս առանց
 Ըոյ կացոյց, և եկեղեցին ևս

դանի առանց ջրոյ մատու-
ցանել : Իայց՝ մեք հետեիմք
Քի, զի փոխէ մեզ զնոցանէ
ծոքա հետեիցին մարդկային
աւանդութի : և մանաւանդ
զի հռոմեական ուսուցարանն
ասաց, Թէ առանց խառնման
ջրոյ՝ խորհուրդն կարէ՝ կոյա
նալ : Ուստի՝ եթէ առանց ջր
ոյ կարէ՝ կայանալ, զի ոչ
հարկէ Թերեա խառնել զջու-
րն, որովհետեւ անօգուտ է :
Եւ եթէ Քի ջրով արարեալ
իցէր, ջուրն լինէր՝ ի հարկա-
ւորութի խորհրդոյն : Իսկ Թէ
աւելորդ աղաշտքն սահմանե-
ցին, մանաւանդ եղծին, քոն
Թէ շինեցին : Այլ և՛ գիտելի
է սյս, որ է՝ զարմանալի զար-
մանալեաց : Ահա քան զարե
դակն

Գալն առաւել՝ յայտնեցաւ,
 Թէ ոչ է սահմանեալ ի Քէ
 առատարագիւն զգինի խառ-
 նեալ ջրով, քանզի՝ նախանցս
 վկայեաց ինքն հեղինակն ուզա-
 ւ ծուծ գրքոյն, Թէ ջուրն՝
 ոչ է յեռ Թէ խորհրդոյն :
 Երկրորդ՝ հաստատեաց ուսու-
 ցարանիւն հռօմեակնիւ, Թէ
 առանց խառնման ջրոյ՝ խոր-
 հուրդն կարէ՝ կայանալ : և
 երրորդ՝ զվճիռն ժողովոյն
 Թրիսէնթինոյ՝ որ ի վր այսօ-
 րիկ տարակուսանաց՝ բացա-
 յայտելով վերահաստատեաց,
 Թէ մարդկային աւանդուի-
 ւ, և ոչ Թէ Ածային : Նա
 և՝ ըստ այսոցիկ երկց վկայիցս
 քարոյէ առաքելական սբ է-
 կեղեցիս հայաստանեայց, և

զմ' այնորիկ՝ ոչ խառնէ զԼա-
 րըն ընդ գինին սրբազործելի:
 Իսկ ոմն փախստական՝ ի հա-
 յոց ազգէն, և որջացեալ եր-
 բեմն ի վէնէտիկ քաղաքի,
 կոչեցեալ յիւրայնոցն արքայ
 հայր, ի Թիւնախառն գրք/ն
 իւրում, որ կոչի մեկնութի
 մատթէոսեան աշէտարանին
 ի Թղթահամարն 913՝ ասէ.
 Թէ Քս ի վերնատանն զԼրա
 խառն գ/նի սրտարագեաց:
 և զհաստատութն մոլորութի
 իւրոյ՝ յիւր մտացն արտահա-
 նէ՝ ասելով, Թէ ոչ վայել էր
 սարկեշտութեն Քի՝ առաջ
 Լրոյ ըմպել զգինի ի յաղքաւ
 սեղանոջ իւրում: Իմացայք
 էղբարք զխաբէրայութի սո-
 րա, եթէ իմացայք, ուրեմն

այսո՞հետե մի՞ հաշատայք
ամա , քանզի՞ հաշատացօղն
ամա՛ ոչ է հնազանդ հայաս-
տանեայց օք եկեղեցւոյն , զի
հետեալ է սա՛ ի նմանէ : նա
և՛ ոչ է հնազանդ հոռայե-
ցւոց եկեղեցւոյն , զի նա ա-
սաց , թէ զԳրախուն գինի պա-
տարագիլն՝ ոչ է ըստ կացուց
մանն եյ , ըստ վըճոյ գլխա-
շոր ժողովոյն իւրօմ- թրի-
տենթինոյ , իսկ սա ասաց , թէ
ոչ վայել էր Քի պարկեշտու-
թեանն առանց ջրոյ ըմպել ըզ-
գինի , վն որոյ՝ խառնեաց ըզ-
ջուր ընդ գինին՝ ի վերնատա-
նըն : Աւրեմն՝ եթէ ով ոք այ-
սուհետե հետեւիցի ամա , որ
պէս թէ՛ ինքն կոյր է , և զկնի
երթայ առաջնորդի կուրացե-

ըոյ, և երկոքեանն անկանին 'ի
 խորխորատ (այսինքն է՝ 'ի յա
 ճիտենական դատադարսու
 թիւնն) ըստ Տեառն բանի :
 Եւ գրծի 'ի գրքոջն ուղղ և
 ծոծ կոչեցեալ 'ի թղթահա
 ժարն 96՝ ասէ թոմաս աքոճի
 նացին, թէ ջուրն այն՝ պար
 տի լինիլ սահաւաշափ, այն
 պէս զի՝ տեսակ գինւոյն մի՝ ա
 տականեցի, այլ՝ մանաւանդ
 ջուրն 'ի գինի փոխարկեցի,
 և այսմիս՝ 'ի գինի փոխարկեալ
 սրբագործեցի : Ուստի՝ եթէ
 'ի գինի փոխարկեալն սրբա
 գործելի է, ապա՝ զինչ հար
 կէ գջուր խառնելն : նա և՛ ու
 րովհետեւ ոչ կարես ասել,
 թէ գինի ընդ ջրոյ մատուցա
 նեմ, այլ՝ զջուրն 'ի գինի փո

Խարկեալն , և զլոկ գինի մա-
 տուցանեմ ասել կարող ես : և
 Թէ այդպէս է : ո՞րեմն՝ ամե-
 նեւին աշելորդապաշտութի-
 նէ՝ ջուրն 'ի խորհրդեան :
 Եւ դարձեալ՝ ասէ խաչատուր
 վարդապետն արգրումեցի , 'ի
 գրքով համառօտութի բարո-
 յահանի Ածաբանութե կոչե-
 ցելոյ , 'ի Թղթահամարն 604 ,
 Թէ սահաւիկ մի ջուր պարտի
 խառնիլ ընդ գինւոյ , ոչ 'ի
 հարկաւորութե խորհրդոյն ,
 այլ՝ վստաւորանի : Ուս-
 տի՝ եթէ ոչ էր հարկաւոր ,
 վստաւորութեան : Եթէ
 ասիցէ ոք , Թէ ջուրս այս՝ վս-
 այնր խառնի , զի նշանակեա-
 ցէ զջուրն՝ որ ել 'ի կողէն քը-
 րիստոսի : Ասեմ , Թէ ջուրն

և արիւնն 'ի կողէն Քի միա
պէս և հաւասարաբար բղխե
ցան, ապա՝ էր է որ զԶուրն
սակիւ լնուլ հրամայէ Թոմաս
աքուիներն, զոր 'ի վերոյ ա
սացաք: Եւ թէ՝ 'ի վերոյ գը
րեալ 'ի խաչատրոյ արգրու մե
ջւոյ՝ 'ի նոյն գրքով՝ 'ի Թըզ
Թահամիրն 605՝ ասի, Թէ Զու
րըս այս՝ պարտի գոլ յոյժ սա
կաւ, որպէս զի՝ իցէ մի կաթ
կամ երկու, և եթէ որ այլ ա
ւելի խառնէ՝ մահացօրէն մե
ղանչէ, այլ և՛ անհաստատա
պէս սրբապնագործէ: Աւստի
եթէ մի կաթ՝ կամ երկու խառ
նելի է, և ոչ աւելի, ուրեմն
ոչ է 'ի կողէն Քի ելեալն, զի
որպէս ասացաք, հաւասարա
պէս բղխեցան Զուրն և արիւ
նըն

Զըն : Եթէ հաշտարապէս լը
 նուք զլուրն և զգինին , ան
 հաստարապէս սրբազնագոր
 ծէք , և եթէ սակիւ լնուք ըղ
 ջուրն , ուրեմն՝ ոչ է՝ իկողէն
 Քի ելեալն , որպէս ասացաք :
 Իշ եթէ որ ասիցէ , թէ սա
 հաշիկ ջուրս այս՝ վս այնորիկ
 խառնի , զի նշանակեցցէ զբը
 նուիս մարդկային , որ խառ
 նեցաւ ընդ Աճուեն բանին :
 Պատասխանեմ , թէ ջուրն այն
 զոր խառնէք , ըստ Թօփմաի
 աքոշինացոյն պարտի նախ
 'ի գինի փոխարկիլ , և յետոյ
 սրբազնագործիլ , զոր 'ի վե
 րոյ գրեցաք : Ուրեմն՝ Քրիս
 տոսի մարդկային բնութիւնն
 փոխարկեալ ասէք Աճայինն ,
 որ է՝ աղանդն և տիքակն : Իշ

Թէ ասիցէ որք , Թէ խորհուրդ
 պառարագին 'ի մահ Տեառն
 կատարի , վսայնր խառնեմք
 զԼուրն ընդ գինին , զի 'ի մա
 հուն Քէ Լուր եարիւն է
 լին 'ի կողէն : Ասեմ , Թէ մը
 կըրտուին ես 'ի մահ Տեառն
 կատարի , զի ասէ առաքեալն
 Պօղոս , Թէ որք 'ի Քրիստոս
 Յսմիրտեցաք , 'ի մահ անդր
 նորա միրտեցաք : Ուրեմն մը
 կըրտուէ Լրոյն ես գինի խառ
 նեցէք , զի ճշմարիտ լինիցի ա
 սացեալն ձեր : Իսկ եթէ ոչ
 կարէք գինեւ խառնել զԼու
 րն միրտուէ , ուրեմն մի' ա
 ռարկէք այնպիսեալ առար
 կութեամբ : Եւ Թէ՝ ուր գի
 ցուք զվերոյ գրեալն 'ի խա
 շարոյ արգրումցւոյ , Թէ

Զուրն այն՝ պարտի լինիլ համ
 մի կամ, և կամ երկու, և եթե
 այլ աշխարհի լինիցի, սրբազնա
 դործութիւնն անհաստատ է :
 ապա զինչ է այն՝ որ յեկեղե
 ցիս լաթինացւոց ականատես
 եղեալ էմ, ոչ միայն էս, այլ՝
 բազումք, որք 'ի լնուլն ըս
 քուրն 'ի սկիհն, ոչ թէ մի կամ
 կամ երկու, և կամ տասն, այլ՝
 ըստ բերման ձեռաց լնողին,
 հեռն կելիշի կիւղէլ : սակայն
 ինքեանք գիտեն, որպէս կա
 մին այնպէ : արասցեն : Եւ թէ
 'ի հողէն Յի ելեալ զարիւնն
 և զլուրն վերստին յանդգնա
 բար պատճառեցեն, ծանու
 ցից նոցա զյանդգնութիւն իւ
 րեանց : բանզի՝ ասի յառակաց
 թէ ոչ ճանաչողաց զչափ ան

Զինն ծանուցանէլն՝ է՛ զգեցու
 ցանել զզգեսոս աղքատաց որ
 բոց և մերկից : վասն որոյ՝ հու
 տեցից այսու հետեւ՝ ի գլուխս
 նց (5 զպարսաքարն դաւթի
 որ ի գլուխ գողնութու)՝ զքա
 րինս իմանալիս, այսինքն է՛ ըզ
 վկայուիս վարդապետաց, հա
 յոց, յունաց, և լաթինացւոց,
 որ ի կողէն Քի բղեցելոցն
 արեան և ջրոյ, որպէս հաւա
 տան, և կամ զորոյսի մեկնու
 թիս տան : Նախ և յառաջ
 ի Սրբոյն Ներսիսէ Շնորհա
 ւոյ, ի գոթոջ որ կոչի Յի
 սուս որդի, որ տղեցեալ է ի
 վէնէտիկ քաղաքի, ի Թղթա
 համարն 179՝ ասի, Թէ տիգաւ
 հարեալ զինաւորին, աղբիւր
 բլսեաց ի սուրբ կողին, ջու

րըն՝ ի լուծացումն աշաղանին
 արիւնն յարթումն խորհրդին :
 Եւ դիմել՝ ասէ նոյն սուրբն ի
 նոյն գրքով՝ ի Թղթահամարն
 306 , Թէ յայտնեալ կողին ըզ
 խոցուած տիգի , կայլակ աղ
 բերցն կրկնակի , Զուրն ի լու
 անալ մեղուցելոց , ի մահ նր
 մկրտելոց , արիւնն ի սնունդ
 մաքուր հոգւոց , առ ի քս
 տղայացելոց : Երկրորդ՝ Սուր
 բըն Յոհան Ոսկիաբանն՝ ի
 մեկնութեն Յոհաննու Աւե
 տարանին՝ ի Թղթահամարն 920՝
 ի վերայ այնր բանի մեկնու
 Թէ՝ զոր ասէ V շեւորունն (Թէ
 զինուոր ոմն եկեալ՝ տիգաւ
 խոցելոց զկողս փրկչին , և վաղ
 վաղակի ել արիւն և Զուր)
 ասէ , ոչ պարզաբար ինչ և ոչ

որպէս և պատահեաց ելին աղ-
 բիւրքն , այլ վասն զի՝ յերկա-
 քան չիւրոյն յայնցանէ՝ լինէր
 շինեալ եկեղեցի , և գիտակ.ք
 են մատուցողք խորհրդոյն՝ ի
 ձեռն ջրոյ ծնեալք վերստին ,
 և ի ձեռն մարմնոյ և արեանն
 անեալք : Իշ՝ ի սմանէ առեալ
 մերն Ներսէս Հնորհալի՝ ա-
 սէ՝ ի յերդս այսօր անճառին
 Թէ կրկնավտակ կողն աղբեր-
 քըք , եկեղեցի իւր հաստատի ,
 ջրովն մաքրի զարիւնն ըմպէ ,
 զորդի ընդ հօր փառաւորէ :
 Իորորդ՝ ալայերս վարդապետն
 Քռանկաց՝ ի չորրորդ գոթին
 ի գլուխն շօ՝ առեալ ի բեռ-
 նարտօսէ՝ ասէ , Թէ ուսի՛ր
 ո՛վ քրիստոնէայ , Թէ ո՛րքան
 պարտիս սիրել զՔրիստոս , որ ես

զմարմին իւր 'ի կերակուր և
զարիւն իւր ըմպելի, և զջուր
կողին 'ի լուսացումն : չորրորդ
և լեոն պապն իւրեանց 'ի մէջ
տօմարին իւրոյ 'ի գլուխն չ'
որ գրեալ է 'ի վերջն՝ վերջին
հատորին կլէմէսի՝ ասէ, թէ
երեք են որք վկայեն յերկրի :
հոգի, ջուր, և արիւն, հո
գի սրբութե, արիւն փրկու
թեան, և ջուր մկրտութե :
և դրձի՝ ասէ նոյնն՝ 'ի նոյն տօ
մարին՝ և 'ի նոյն գլուխն, թէ
և 'ի բանալ տիգաւ զինաւո
րին զկողս խաչեցելոյն՝ իմաս
ցէ, ուստի՝ ելին արիւն և
ջուր՝ ռոտգանել զեկեղեցին՝
աւազանաւ և բաժակաւ :
Իմացար է՝ դբայր, թէ ո՛րպէս
ամենայն ազգք վկայեն այսմ,
թէ

Թէ 'ի կողէն Քի ելեալ ջուրն
վասն աւազանին է , և ոչ վն
բաժակին : Սակայն՝ հիանամ
մեծաւ զարմացմամբ՝ վն այսր
Թէ յորմէ ուսան , և կոմ ոյր
սրտնառաւ սահմանեցին :
Եթէ ասիցեն 'ի կողէն Քի ե-
լեալ ջրոյն աղագաւ , ահա
ցուցաք , Թէ այն վասն աւա-
զանի է : և եթէ ասիցեն Քն
այնպէս կացոյց , զնա ևս ցու-
ցաք , Թէ ոչ է ըստ կացուց-
մանն քրիստոսի : Այլ և՛ զա-
սացեալսս զամենայնն 'ի գրոց
իւրեանց հաստատեցաք : Ինի
Թէ Աժ դարձ տացէ նոցա ,
զինչ ասեմ , յանցանքն իւ-
րեանց է , զանմեղսս բամբա-
սեն , ճշմարիտ և ուղիղ արա-
բողումիքն միայն Թէ առ մեզ

Տնացելալ էն , և ինքեանք զբո-
լորն այլայլեալ էն , և վերստին
զմեզ սլարսաւէն , թէ գութ
այլայլեալ էք զարորոգութան :
ոպ ասի յառակաց , թէ սաոր
խըսքոյ մայ սահիպին ասոր
բոր : ինչև իցէ , եկեսցուք այ-
ժըմ 'ի բանս մեր , թէ ոյր ա-
զագաւ ազգս հայոց առանց
խառնման ջրոյ մատուցանէ ըզ-
խորհուրդ պատարագին :

Պատասխանի վերջապէս , թէ
'ի նոյն վերոյ գրեալ խաչատ-
րոյ արդրումեցւոյ 'ի նոյն գրք-
քոյ 'ի թղթահամարն 603' ա-
սի , թէ հաստատուն նիւթն
խորհրդոյ է' գինին և ոչ ջու-
րն : Վասն որոյ հաստատուն
նիւթն 'ի պատրաստի լինելոյն
յետ (որ է' գինին) ոչ առ-
նեմք

Զեմք անհաստատ նիւթով (որ
 է՝ ջուրն) քանդէ թարց ջրոյ
 հաստատուն է խորհուրդն ըն
 խաչատրոյ արդրումացւոյ, 'ի
 նոյն գրքով 'ի նոյն թղթահա
 մարն 603 :

✠~~~~~✠

* Իօթիւքրոր՝ ԼԵՒԵՐԷՆ օծման
 ունեւորիւմ-բուրիւնն :

Թէ ասիցեն ոմանք,
 Թէ ազգն հայոց էր է
 որ ոչ կատարեն զխորհուրդն
 վերջինն օծման հիշանդացն
 հաշտապանոց :

Պատասխանեմ, Թէ խորհուրդ
 քննեկեղեցւոյ՝ ոմանք հար
 կաշորք են, և ոմանք ոչ : որ
 պէս յայտէ անտի, որ միլը
 տու թին՝ կամ հարկաշորութ
 վճարի՝ և կամ հարկաշորութ

պատուէիրանի հարկաւոր է ,
 և պտակն ոչ , ոչ միջոցաւ , և
 ոչ պատուէիրանաւ : ապաշխա
 րու թիւն՝ հարկաւոր է հարկա
 շորու թեամբ միջոցի , և պատ
 ուէիրանի , և կարգն ոչ , ոչ մի
 ջոցաւ , և ոչ պատուէիրանաւ :
 հաղորդու թիւնն՝ հարկա
 շոր է հարկաւորութեամբ
 միջոցի , և պատուէիրանի : նը
 մանապէս և դրոշմն , բայց՝ վեր
 ջին օծու մն ոչ , ոչ միջոցաւ
 և ոչ պատուէիրանաւ : Ուս
 տի՛ եղև ժամանակ՝ որ ոմանք
 տղիտաբար ապաւինելով , Գ
 նու թիւնն վերջին օծման՝ ոչ
 խոստովանէին , և ոչ ապաշ
 խարէին՝ ասելով , թէ յորում
 և յորպիսի ժամանակս հասա
 նիցի զրաւ կենաց մերոց , յայն

Ժամ օժանիմք 'ի քահանայից ,
 և սրբիմք 'ի մեղաց : յայսմա
 նէ պատճառէ՝ բազումք 'ի կո
 րուստ մատնէին դանձինս իւ
 րեանց : Վասն որոյ՝ Ծբ հար
 քըն մեր հոգալով զփրկուելէ
 հոգւոց մերոց՝ զհնարս իմա
 ցան , և ասացին , թէ որովհե
 տե՝ խորհուրդն վերջին օժ
 ման՝ ոչ է հարկաւոր 'ի փրկ
 կուի , բարձցուք զնա , իսկ՝
 խորհուրդքն եկեղեցւոյ եօթն
 գոլով՝ եթէ բարձցի մինն , պա
 կաս գտանի թիւն , վասն որոյ
 ոչ բարձին , այլ՝ զժամանակն
 փոխեցին , և եդին 'ի մկրտու
 թեան օրն կատարել զնա , նա
 ևս վասն մեր օգտի , զի մի՛ վա
 սըն փոքրագունի շահուն՝ ըզ
 մեծագոյնն կորուսցուք , և կամ
'ի

'ի կարելի չարեաց փախչելով
 որ վնասն ոչ է յաւիտեանա-
 կան, և անգլ'ութանելի որոգաց
 թից առ հանդիպեցուք, քար
 շէլով զվնասն անվախճանա-
 ցէս: Աւստի՝ եթէ ոք ոչ հա-
 շատասցէ անհարկաւորութե-
 խորհողոյ վերջին օժմանն,
 երթիցէ՝ անձն այն, և գտանի
 ցէ՝ զգիրքն ուղղ և ծուծ, 'ի
 թղթահամարն 330՝ որ գրի ա-
 ռարկելով այսպէս: Մի թէ
 պարտաւորիմք ընդ ունիլ զէ որ
 հուրդն վերջին օժման: Պա-
 տասխանէ հեղինակն գրքոյն՝
 ընդ թովմայի աքունինացւոյն,
 թէ ոչ երբէք պարտաւորիմք
 ընդ մահու չափ մեղօք՝ ըն-
 դ ունիլ զխորհուրդս այս՝ Ը-
 ինքեան խօսելով, թէպէտ՝ ոք

տակարագոյն է , սակայն՝ ո՛չ
ունի զհարկաւորութիւն մը
ցի եւ պատուիրանի ը ինքեան
որպէս ուսուցանէ (ասէ) եւ
զամբերդոս վարդապետն :
Դրձլ՝ ինոյն գրքով՝ ի ԹԸԶ
Թահմարն 331՝ ասի թէ , եթէ
հիւանդն չարակեղտիւ քտագ
նապեացի , յորում որդայթ
կենացն պաշտօնէին երեկցի ,
յայնժամ ո՛չ պարտաւորի քա
հանայն օծունել զնա , եթէ ըզ
խորհուրդն ապաշխարութեւ եւ
հաղորդութեւ մատակարարեալ
իցէ . զինոքան են որք հային
առ փրկութի , եւ ո՛չ թէ օծու
մըն վերջեն : Տեսե՛ր սի՛րեկի ,
որ ո՛չ ունի զհարկաւորութիւն
որպէս զի՝ ամենայն ոք ընկալ
ցի զնա : Դրձլ՝ խաչատուր
հ 97 վար

վարդապետն արգրումացի 'Բ
 ԳՐԲՈՂՈՐ ԿՈՂԵ ՀԱՄԱՌՕՒՌՈՒ
 ԹԻ ՔԱՐՈՅԱԿԱՆԻ ԱԺԱՔԱՆՈՒ
 ԹԵԱՆ՝ 'Ի ԹՂԹԱՀԱՄԱՐՆ 665՝
 ասէ, եթէ ոք ոչ ընդունելով
 զօժուծն վերջին՝ անգոսնէ և
 անարգէ զնա, ծանրապա մե
 ղանչէ, սակայն՝ ընկալուծն նո
 րա՝ չէ՛ հարկաւոր, նա և՛ ըն
 ինքեան խօսելով՝ չէ՛ հարկա
 շոր (ասէ) հարկաւորութի
 պատուիրանի: Ուրեմն՝ ոչ թէ
 մէք վն անարգելոյ զխորհուր
 դըն՝ ոչ օժանեմք զհիշանդա
 արլ՝ վն անհարկաւորութեն,
 զի ոչ է այնքան հարկաւոր,
 որպէս զի՛ որք եթէ չընկալնուն
 զնա կորնչեցին, կամ մեղան
 չեցեն: քանզի՝ ըստ խաչատ
 րոյ երկաբնակ վարդապետին

ընկալու թն նորա՝ չէ՛ հարկա-
շոր , ո՛չ միջոցաւ , և ո՛չ պատ-
ուհիքանաւ : Դ՛րձի՛ ասէ խա-
շատուր վարդապետն , 'ի վէ-
րոյ գրեալ գրքոջ՝ 'ինոյն Թըզ
Թահմարին , Թէ որ Թարց ա-
նարդելոյ զխորհուրդն վեր-
ջին օծման՝ ո՛չ ընկալեալք ըզ-
նա մեռանին՝ ո՛չ կորնչին :
Հարցանեմ ձեզ սի՛րեւիք , է-
թէ ո՛չ ընկալեալք զնա ո՛չ կո-
րընչին , ապա՝ զժամանակն փո-
խելով ազգն հայոց՝ մի՛ Թէ կո-
րընչելոցք են , էթէ այն ևս
վն արդար պատճառի փոխե-
ցեալ իցէ , քա՛շ լիցի : Մանա
շանդ՝ արարեալն 'ի հայոց է՛
բարի և գեղեցիկ սահմանադ-
րութի , զի ազգս հայոց՝ բո-
լորքն ընկալեալք են զխոր-
հուրդն

հուրդն վերջին օժման , և ոչ
ոք գտանի զըկեցեալ 'ի նմա-
նէ , և կամ ոչ ոք է որ ելա-
նիցէ յաշխարհէս առանց նո-
րին , եթէ մերտեալ է՝ հարկ
է զի և վերջին օժմամբն օժե-
ցեալ իցէ : Սահայն՝ ազգն լա-
թինացւոց՝ ոչ կարէ տալ ամե-
նեցուն զօծումն վերջին , զի
անթիւ և անհամար մարդիկ ք
թարց այսորիկ օժմանս մեռա-
նին , որպէս յայտ է , զի ճա-
նապարհորդք՝ եթէ բնական
մահուամբ՝ և եթէ 'ի ձեռն ա-
ւաղակաց մեռանին , նա և 'ի
վերայ ծովու նոյնպէս , կամ
խորտակի նաւն խեղդին 'ի ջե-
րոջ , և կամ յանկարծակի մե-
ռանօգին , և զի անդ մեռա-
ցայ զմեծագոյնն որ 'ի պատե-

բազմունս , որք էրբե զաւազ
ծովու՝ ի սուրս թշնամեաց մա
շին : ահա սոքա՝ և այլք սոյն
պիսիք՝ բովանդակքն առանց
վերջին օծման մեռանին : Աւս
տի՛ ազգիս հայոց արարողու
թիւն՝ լաւ է քան զնա շուրջ
զվերջին օծմամբս , եթէ ու
ղիկ մտօք քննեսցես զճշմարի
տըն , և եթէ ոչ , դու գիտես :
Եթէ որ ասիցէ , մինչ փոխե
ցիք զժամանակն վերջին օծ
ման , ուրեմն՝ փոփոխօղջ էք
աւանդութեք : Ասեմ , յիշա
ւի՛ եմք փոփոխօղջ յայտմ մա
սիս , սակայն՝ ոչ թէ նման ձեզ
վա՛ անհարկաւ որ պատճառաց
ոմանց՝ զբոլոր արարողութիւն
էկեղեցական փոփոխեալ և այ
լայլեալ եմք , որպէս զմեն՝ ի
Քրիստոս

Քսէան աւանդուէց՝ զհար
 կաւորն հարկաւորաց՝ այսին
 քըն՝ զտալն՝ ի յերկուց տեսա
 կաց բարձիք, և այն ևս՝ վասն
 ոչինչ պատճառի, այլ՝ մեք վս
 հարկաւորին՝ այսինքն՝ վասն
 խոստովանութեան և ապաշխարու
 թեան՝ որք են հարկաւորք՝ ի
 փրկութի, բարձաք զկիրա
 ռութիւն նորին, բայց՝ ոչ ան
 բանութք ձեզ նման, այլ՝
 հնարագիտութք, ոչ ամե
 նեւին բառնալով, այլ՝
 զժամանակն փոխե
 լով, որպէս ա
 սացաք:

✠ Ռ-ԲԵՐԵՐՈՐԴ՝ Լաս զսուրբն ուղիս
համարութեանն .

Թէ ասիցեն ոմնք , Թէ
ընդէր հայք զխորհուր
դըն պսակին . ոչ կատարեն 'ի
չորրորդ աստիճանի նման լա-
թինացւոց , և համարեն մինչ
'ի եօթներորդ աստիճանս , և
արգելուն զնա , եթէ լինիցի
'ի վայր քան զեօթներորդն :
Պատասխանեմ , զայսպիսի ա-
րարմունքս՝ ոչ եմք սահմա-
նեալ մեք 'ի յինքեանցս , ուղ
լաթինք հանապազ սահմանեն
զսահմանս նորագոյնս , այլ՝
ուղ աշանդեալ են սք հարքն
մեր 'իսկզբանէ անտի , ըստ այ
նրմ աշանդու են վարեալ եմք
վալիմք , և վարիւոյք եմք , և

ոչ նման լաթինաց հերձիմք՝ ի
 շաւղաց սուրբ հարցն : քան
 զի՝ նք՝ այսինքն՝ սուրբ հար-
 քըն՝ այնպս կանօնեալ են , ե
 պատուիրեալ են մեզ հնազան
 դեցելոցս , թէ աղգակցութե
 պահեցելոց՝ հաշուիցի մինչե
 ցեթմենրորդ աստիճանն , ե
 եթէ պակաս գտանիցի , ամուս
 նութիւն այն արդեւի : վասն
 որոյ՝ մեք ըստ այնմ կանօնի՝
 խտրութի առնեմք՝ ի մէջ ա-
 մուսնացելոց : Բայց՝ ոչ է ար-
 ժանի զարմանալոյ՝ հակառա-
 կիւն նոցա սբ հարցն կանօնոց :
 քանզի՝ հարցն սբջ յարարոյ
 զութեց՝ ե՛ ի հաւատոյ կանօ
 նադրութեց՝ զորն պահեալ են
 լաթինք , զի ե զսա (այսինքն
 զկանօնադրութիւն՝ որ վասն

ամուսնութե՛ն) պահիցե՛ն : Ըս
հաշատն առաքելական այլայ
լեցին , և զարարողութիւն՝ ա
մենեւին՝ ի հնադոյն կերպէ և
'ի ձեւ հանեալ՝ յայլեայլ կեր
պոյս փոփոխեցին , մի՛ թէ մեծ
ինչ իցէ հակառակիլն նոցա ը
մբս , վասն ազգահամարութե
ամուսնացելոցն : Եւ եթէ ոք
ոչ հաշատացէ հաշուիլն ազ
գակ քացն ամուսնինալեաց փն
ջեւ 'ի յեօթներրորդ աստիճա
նըն , տեսցէ՛ յուզը և ծուծ
դրժոջ , 'ի թղթահամարն 373⁰
ուր ասի , թէ 'ի ժողովոյն թը
րիւտեմքինոյ սահմանեցաւ , և
հաստատի 'ի հին աւանդու
թէցն եկեղեցւոյ , ուր (ասի)
վկայէ զգօստինոս , 'ի գիրս քա
ղաքին այ , զի 'ի հերուն հե
տէ

տէ (ասի) եկեղեցական օրի-
 նօք արգելեալ եղև պսակն 'ի
 մէջ եղբօր որդւոց և քեռ որ
 դւոց, և 'ի ժամանակս գրի-
 ցորի պապին՝ նոյն օրինօք (ա-
 սի) արգելեալ էր պսակն՝ մին
 չև ցեօթն աստիճան ներփա-
 կաբար: Դրձլ՝ ասի 'ի նոյն
 գրքով՝ 'ի Թղթահամարն 376՝
 Թէ Թեպէտ՝ հնագոյն օրինօք
 արգելու թնական ազգակցու-
 Թեան՝ տարածէր մինչև ցեօ-
 Թընէրրորդ աստիճանն, իսկ՝
 այժմ տարածի (ասի) մինչ ցջոր-
 րորդ աստիճանն: Տեսէր է՛ զ-
 բայր, Թէ որպէս ազգն հայոց
 հետեւի հնագոյն եկեղեցւոյ,
 այսինքն Ծբ հարց, և ոչ նման
 լաթինացւոց հետեւի իւրն մը-
 տաց: Սակայն՝ գիտե՞լ է, ո-

րովհետեւ քակեցին զկանօնս
սրբոց հարցն , և իջուցին զեօ
թըն աստիճանս 'ի չորս , բայց
ոչ կամին զի այնպէս թափցէ ,
այլ՝ սակաւ առ սակաւ ամենե
ւին բառնալոց են զարգելու
մըն ազգակցական 'ի յամուս
նութե : և զոր ասացի բանիւ
հաստատեցից զկայութեամբ :
Գրի յուղղ և ծուծ գրքով
'ի Թղթահամարն 379 , Թէ եր
կու եղբարք՝ կարեն ածել 'ի
կնուի զերկուս քորս : և Թէ՝
այր մի այրի՝ ունի զորդի մի
արու , և կին մի այրի՝ ունի
զմի դուստր , այրն այն՝ կա
րէ՝ ածել 'ի կնուի զկինն զայն
ինքեան , և որդին առն այնո
րիկ՝ կարէ՝ ածել 'ի կնութե՝
զդուստրն այնորիկ կնով՝ որոյ

Հայր իւր զուգաւորեալ է ։
Արդ՝ զինչ զանազանութի գոյ
'ի Աջ սոցա , ե'ի Աջ հրէից
ե մահաճառականաց , գուցէ՝ նո
քա ոչ համարձակին այնքան
որքան սոքա ։ Արդ՝ որովհե
տե համարձակեցայ՝ ասեմ ,
զինչ միջոց գոյ 'ի Աջ սոցա ,
ե'ի Աջ շիջուցանողացն զճը
րագ , նոքա խաւարաւ ծած
կէն զխայտառակութիս իւ
րեանց , ե սոքա զկերպս իւ
րեանց այլափոխելով , նա ե'
նչ մի ե երկու աւուրբք , այլ
յաճենայնում տարաւ 'ի ծը
նընդենէն Քի մինչ 'ի մեծ
պահուցն առաջին շորեք շա
բաթն , որ կոչեն զնա խառ
նաւալ , որք խառնակին մի
մեանց այր ե կին անժանօթա

բար : Նա և լաթիէք զխորհրդոն
 հուրդն պսակին՝ ամենեւին
 ոչ գնեն 'ի տեղի խորհրդոյ ,
 զի ասի յուզ և ծուծ գրքոյ
 'ի Թղթահամբ 362 , Թէ պաշ-
 տօնեայ պսակին՝ է'ն նոյն որ
 ռակելիքն , որք և 'ի կիր առ-
 նուն իրեցաց զտեսակն և ըզ-
 նիւթն փոխաբերաբար , և վը-
 ճիւս այս (ասի) զհնի ժողո-
 վոյն Թրիտէնթիւնոյ՝ է' հասա-
 րակ 'ի Աջ Ածաբանից , ուս-
 տի (ասի) քահանայն՝ որ լի-
 նի առաջակայ պսակին , ոչ է
 պաշտօնեայ , այլ՝ միայն զլիսա-
 շոր վկայ , և ապա բանքն զո-
 րքս ընթեռնու (ասի) ոչ պատ-
 կանի առ տեսակ խորհրդոյն :
 Իշ սակաւ ինչ 'ի վերոյ ասի ,
 Թէ նիւթն պսակին՝ է' ընծա-

յերն զմարմինս միմեանց , հան
դերձ հաճութեամբ կամաց , և տե
սական է՝ ընդունիլն զմարմինս
միմեանց : Տեսէր սի՛րեւի , թէ
ուստի է յառաջացեալ շինելն
զբողատունս 'ի հռոմ , և յայ
լըս քաղաքս : Եթէ նիւթն և
տեսական պսակին՝ է՛ն մարմինք
պսակելեացն հանդերձ հաճու
թեամբ կամացն իւրեանց , ա
հա՛ 'ի բողատունս եղեալ չա
րագործութիւն ևս՝ ունին ըզ
նիւթն և զտեսական պսակին ըս
տից նոցա , զի ընծայեն մի
մեանց զմարմինս իւրեանց ,
հանդերձ հաճութեամբ սրտի
նա և՛ քահանայն որովհետեւ
վկայ է և ոչ պաշտօնեայ խոր
հրդոյն , ուրեմն՝ այնոքիկ է
ղեալ շնութիւնն՝ ոչ կոչիլոցք
են

Են շնուԹիք, այլ՝ անուշանիշ
լոցք են սբ ամուսնուԹիք,
զի ունին կատարելանյս զնիւ
Թըն և զտեսակն պսակին ըստ
ասից նոցա, զոր քաւ լիցի աշ
տել ճշմարիտ հաւատուցելոցս:
Ե Թէ՝ ասաց ուղղ և ծուծն,
Թէ քահանայն զորս արտաբե
րէ, այսինքն՝ զորս ընթեռնու
նչ պատկանի առ տեսակ խոր
հրդոյն: Տէն է՝ դբայր զամբա
բըշտուԹիւնս վարդապետացն
հռօմայեցւոց, Թէ ո՞րպէս ու
րացան զտեսակն պսակին զե
գեալն՝ ի յոյ, ի յատեղծման
ադամայ և եւայի, յորժամ
ասաց անեցէ՛ք և բազմացա
րուք, և լցէ՛ք զերկիր: Ես՝
զնոյնն հաստատեաց Քս աշ
տելովն, Թէ եղիցին երկոքեա
նըն

Երև մարմին մի, զոր Աժ զու
 գեաց, մարդ մի՝ մեկնեացէ :
 Իսկ՝ է՛ գարբ սիրելիք, առա
 շել քննութե արժանի է բա
 նըս այս ուղղ և ծուծ գրքոյն
 քանզի նիւթն պսակն (ասէ)
 է՛ տալն միմեանց զմարմինս իւ
 րեանց, տեսակն (ասէ) է՛ առ
 նուլն զմարմինս՝ ի միմեանց,
 և պաշտօնեայն (ասէ) է՛ն ին
 քեանք պսակելիքն : Հարցա
 նեմ ձեզ է՛ զգարբ, զինչն մը
 նայ իորհրդոյ պսակին, որ
 տսիցեմք զնա անկատար գող,
 յայտեթե ոչ ինչ, զի նիւթն
 և տեսակն և պաշտօնեայն՝ է՛ն
 ինքեանք պսակելիքն և մար
 մինք իւրեանց : Ուրեմն՝ կա
 տորեալ է պսակն միով արամբ
 և միով իգաւ, առանց այլոյ
 Ե 112 զաշ

Հարցաւոր Եւրոպայէ

պաշտօնէի , և կամ Թարց ըն-
 թերցուն ծոյ ի միջ : Կրկին հոր-
 ցանեմ , յորժամ գործի շնու-
 թիւն ինչ 'ի մէջ միոյ արունի ,
 և 'ի մէջ միոյ իգի , մի' թէ դը-
 տանի' ինչ պահաս քան զի վե-
 րոյ ասացեալն , յայտ է թէ
 ոչ , զի զմարմինն շնորհէն մի
 մեանց , որ է նիւ թն պսակին ,
 և ընդ աւնին զմարմինս 'ի մի-
 մեանց , որ է տեսակն , և ին-
 քեանք ևս է 'ն պաշտօնեայք
 ըստ նոցա , ահա շնութիւն ևս
 էղև խորհուրդ ըստ կարծեաց
 նոցին : Սակայն' ոչ է ամօթ
 նց զայսպիսի վճիռս տալ վն
 պսակին , մինչ հրաման արա-
 րեալ են բողատանց' յայտնա-
 սէս բանիլ , և կարգուորք ևս
 տանէ 'ի տուն շրջիլ և այլն :

Ը

ԱՅ

Իսկ

Համարուիլ է հետք պատճառ

Իսկ արդ՝ բանն մեր այն էր,
 Թէ լաթինք՝ ոչ միայն աւել-
 րեալ են զկանօնս սբց հարց՝
 Իջուցնելով զեօթներրորդ աս-
 տիճանն՝ իչորս, այլ և՝ ամենե-
 շին բառնալոց են զարգելու մն-
 աղգահպական՝ ի յամուսնու-
 Թեան : Բայց սակայն՝ այժմ
 ևս բարձեալ են, քանզի՝ գրե-
 կէ մէսն յառաջին հատորին,
 ՚ի Թղթահամարն 411, որ տը-
 պեցեալ է մի էջն լաթիներէն,
 և միւս էջն հայեվար, Թէ ըս-
 տեփաննոս ոմն եղև կաթուղի
 փոս հայոց, որ առաջնորդ էր
 զեկեղեցին մեծաւ հպարտու-
 Թեամբ և տգիտութիւն, վնդի՝
 իշխէր ինքն տալ զհրաման աս-
 մուսնանալոյ ը միմեանս զաղ-
 գահիցս, որ իշխանութիւն պատ-

շաճի միայն հայրապետին հը
 ուժայ : Եւ զկնի ասէ 'ի Թըզ
 Թահաժարն 414 , Թէ պսակե
 ցիւոցն 'ի յառեփուննու կաթու
 դիկոսէն 'ի յերրորդ աստիճա
 նի , որ էր ընդդէմ կանոնաց ,
 ե'տ հրաման բօնիֆաչիոս պա
 ւըն հ'ոժայ , որ սբ լիցի ա
 մուսնութիւն այնոցիկ շնացո
 ղացն զազապղծութիւն : Տեսէր
 է' զբայր զփափն քո , Թէ զոր
 պիսի իշխանութի կալեալ է ,
 որ պսակէ զազապիցս ը մի
 մեանս , ընդդէմ կանոնաց սբ
 հարցն , որ ոչ ունին զիշխա
 նութիւն զայն այլք հայրապե
 տըք : Յիրաճի' է' զբայր , կա
 Թուղիկոսն ոչ ունէր զիշխա
 նութիւն այնպիսւոյ գործոյ տալ
 զհրաման , սակայն' փափն ուս

ամի՛ ունեցեալ է, զի սուրբ
 հարքն ամենեին ոչ ուրեք եթ
 քեք ասացեալ են, թէ փափն
 հռօմայ՝ կարե՛ սահմանել զեր
 ինչ ընդդէմ կանոնաց սուրբ
 հարցն : Սակայն՝ գիտեմք, զի
 նա ոչ է առեալ յուստեքէ զայս
 իշխանութիս, եթէ ոչ՝ ի սա
 տանայէ, որ հակառակ գոր
 ծէ ընդդէմ կանոնաց սուրբ
 հայրապետացն :

✠

Թիւիւրորդ՝ Լաւն Գօռիմէիւն
 զԺնուդն և զՏիգրանիւն Քի՛

'ի Լէյն յանուարի :

Թէ ասեցեն ոմնք, թէ
 ընդէր ոչ կատարեն
 հայք զԺնուդն Քի՛ 'ի գեկ
 տեմբերի քսան և հինգն :

Պատասխանեմ, թէ մէք ոչ

եմք հետեւողք այնպիսեաց ա-
 րարողութեց , որք ոչ են ա-
 ռաքելականք . և ոչ քհանրա-
 կան ժողովովք հաստատեալք :
 Ուստի՝ առաքելական եկեղե-
 ցին՝ միշտ տօնեալ է , և տօ-
 նէ , և տօնելոց է 'ի վեցն յու-
 նո՛ւնս , զԺնունդն փրկչին
 մերոյ : Յայսմիկ բանի՝ կարե-
 աք ժողովել զվկայութիւնս բա-
 զումս 'ի սրբոց վարդապետացն
 մերոց , որք ասեն , թէ տօնելն
 զԺնունդն քի 'ի գեկաեմբե-
 րի քսան և հինգն ոչ է բնա-
 կան , այլ՝ յետամուտ է , սա-
 կայն՝ Թուդից զբանս զայնուիկ
 որք 'ի մերոց են , այլ՝ միայն
 ածից զվկայ՝ յինքեանց իսկ
 ֆռանկաց , զի համառօտ լիցի
 բանն մեր : Դրեալ է վարդա

պիտն կրէմս՝ մեծ ջատագովն
 եկեղեցւոյն հռոմայեցոյ, ի
 պատմական գրքին ի բում, ա
 ռաջին հատոր կոչեցեալ, ի
 թղթահամարն 488, որ տպե
 ցեալ է մի էջն լաթիներէն և
 միւս էջն հայեւաբ, թէ ասի
 ացւոց կողմանքն, և երուսա
 ղէմ, և այլ ևս եկեղեցիք՝ զեր
 կոստան տօնան՝ զծննդեան և
 զմկրտուե ի մի և ի նոյն օր
 տօնէին, սակարն՝ յետոյ փո
 խադրեալ եղեն երկոքին տօն
 քըն ի միմեանց։ Եւ սակաւ
 ինչ յետոյ ասէ ի նոյն երեսն,
 արդ՝ որպէս սահմանեցաւ տօ
 նել զգատիկն ի միաշաբաթոյ
 աւուրն, որ բաժանեցաւ ի
 հոգից զատիկն, այսպէս և ծը
 նուանդն փոխեալ սահմանեցւ

քաժանաբար տօնել, նախ քա
 ժննդեանն 'ի դեկտեմբերի քա
 ան և հինգն, և ապա զմիւր
 տուժեանն 'ի վեցն յունուա
 րի: Եւ զկնի սակաւուց՝ ասե
 'ի թղթահամարն 489՝ զպատ
 ճառն 'ի միասին տօնիլոցն 'ի
 ժամանակս առաքելոցն, Թե
 առաքեալքն պաշտաման բա
 նին և քարոզութե միայն հո
 գային, վն որոյ՝ զկարգ տօ
 նից և զաւանդութեց՝ մանրա
 մասնաբար քննուիքս անփոյթ
 արարին, Տեսեր նազելի, Թե
 որպէս խոստովանեցաւ՝ 'ի ժամա
 նակս առաքելոցն զտօնիլն 'ի
 միասին: Իայց թեպէտ՝ խոս
 տովանեցաւ, սակայն՝ սուտ ա
 սաց, Թե առաքեալքն ոչ առ
 նէին զքննութիւն, իբրեւ 'ի

տե՛մբերի քսան և հինգն ճշ
միտապէս ծընունդն Քի էր.
բայց՝ առաքեալ ն ոչ առնէ
ին զծնունդս վս այսր իրի :
Իսկ նմէ ստոյգ էր լինին ծը
նընդեանն Քի ՚ի դեկտեմբե
րի քսան և հինգն , ընդէր ու
րեմն ՚ի բաժանելն իւրեանց
զծնունդն ՚ի մկրտութենն ոչ
առին զպատճառ ինքեանց ըզ
քսան և հինգն դեկտեմբերի,
որպէս յայտէ ՚ի նոյն գրքէն ,
որ ՚ի Թղթահամարն 490՝ ասէ
նոյն կէ՛ռսն , Թէ վասն որոյ
հարկի և կամ պատճառի վոյ
խեալ եղև զծնունդն ՚ի յու
նուարէն և եղաւ ՚ի դեկտեմ
բեր , ցուցանէ (ասէ) կիւրեղ
պատրիարզն Էրուսաղէմի ՚ի
Թղթին իւրու մ զոր գրեց առ

յու լինոս պապն հռոմայ, թէ
մեծ աշխատուի հաւանի պաշ
տօնէից՝ ի միում աշուր կա
տարելով զժնու նդն և զմկր
տութիւն, քանզի՝ ո՛րպէս կա
րէ ոք ի միում կատարել զժը
նու նդն ի բեթղահէմ, և ան
տի պնալ ժամանել ի յորդա
նան, և անդ կատարել զմկր
տութիւն: Տեսէր նազելի, որ
վա բեթղահէմի և յորդանա
նու բաժանեցին զժնու նդն
ի մկրտուէն, և ոչ թէ ի քը
սան և հինգն դեկաեմբերի ճըշ
մարիտ ժնու նդ լինելոյն վն:
Բայց սակայն՝ մեծապէս սխա
լեցան, զի առանց հարկաւո
րագունեղի պատճառի՝ մոփո
խեցին զայնոյիսի առաքելակն
արարողութիւն, որ է՛ր յոյժ
խոր

Խորհրդաւոր , զի ըստ Աճա-
 կան վրձնոյն՝ որպէս ծնանիլն
 'ի մօրէ մարմնական ծնունդ-
 կոչի , նմանապէս՝ և ծնանիլն
 'ի ջրոյ հոգեւոր ծնունդ առա-
 ւի , ըստ այնմ , եթէ ոք ոչ ծըն-
 ցի 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ և այլն :
 Եւ մանաւանդ՝ հարկաւորու-
 թիւն եթէ պահանջեաց , այն
 վն երուսաղէմացւոյն է՝ որ ,
 ուրեմն՝ զինչ հարկ էր այլոց
 քաղաքաց բաժանել զտօնան
 'ի միմեանց : Եւ դրձլնոյն կը-
 լեմէսն՝ 'ի նոյն գրքով՝ 'ի Թըղ-
 թահամիրն 49՝ առէ , Թէպէտ
 տօնիւր ծնունդն և մկրտու-
 թիւն բաժանաբար՝ սկսեալ 'ի
 յուլիոս պատէն հետէ , սա-
 կայն՝ յամանց եկեղեցեաց ըն-
 հալեալ լինէր , և յամանց ոչ ,
մին

մինչև 'ի ժամանակս Թագա-
 շորացն ոնորիւ և արկադի
 ու : Իմացան է' դրայր իմ նա
 զէլի, Թէ զինչ ասաց, զտօն
 արն ծննդեան և մկրտուէ' բա
 ժանաբար տօնելն (ասէ) ըս
 կըսեալ էզե 'ի յուլիոս պա
 պէն հետե : Եւ Թէ յետ սկը
 ակոյն (ասէ) ոմանք եկեղե-
 ցիք ընդունեցին, և ոմանք
 ոչ, մինչ' ի ժամանակս ոնորի
 ոսի և արկադեոսի, որդւոց
 մեծին Թէոդոսի : Աւրեմ' այ
 սուհետե մի' զբոյարտեսցեն ըզ
 մեզ ոմանք վայրախօսք ասե-
 լով, Թէ ազգն հայոց փոխեալ
 է ի բնական օրէն իւրմէ զաօ
 նըն ծննդեան, և եղեալ է յայ
 լու մտեղւոջ, զի ահա յայա
 նեցւ, Թէ ոյք են փոփոխողք :

զառարելահան աւանդութիւնս
և ոյք են անշարժ պահօղք :
Եւ եթէ զճնացեալ բանսն կը
լէճսի հարցանես , զոր ասէ .
Եթէ յուրիս պապն ստուգեաց
զլինիլն ծննդեան ֆի 'ի դէկ
տեմբերի քսան և հինգն :

Ասեմ , ոչ այլ ինչ է պատճու
այնորիկ ստուգելոյն , եթէ ոչ
այն , զի 'ի Թուշեւն զվեցերորդ
ամիսն՝ որ պատմի յաւետարա
նին , ակսեալ է պապն այն վե
ցոյսիչեալ 'ի յաւետմանէն զա
քարիայի , որ եղև 'ի հրեշտա
կէն 'ի ներքս 'ի տաճարին , և
անտի Թուշեւով զվեց ամիսս ,
և կն է հաս ամիս չ 'ի քսան և հին
գըն մարտի ամսոյն , և անտա
նոր եղեալ ասաց զաւետոռն
կուսին , և 'ի մարտի քսան և

հրեգէն սկսեալ՝ Թուեցով զ
ծրն ամիս՝ դադարեցաւ՝ ի քը
սան և հինգն գեկտեմբերի ,
որ զսոսա կարեն գտանել յա
ռաջին հատորին կէմսի , 'ի
Թղթահամարն 491 : Սակայն՝
քստ քիչն Ներսէսի Հնորհա
ւոյ՝ զլրումն աւուրցն ան
տես առնելով , զԹէպէտ ու
զեղ երեի Թուելն յուրիսի
սակայն՝ 'ի դնելն զսկիզբն Թու
ոյն խաբեցեալ է , սկսանելով
'ի յաւետմանէն զաքորիայի ,
Թէ գիտութեամբ , և Թէ ան
գիտութեամբ : Քանզի՝ աւել
տարանիչն Ղուկաս՝ յառա
ջին գլուխն աւետարանին իւ
րոյ՝ զաւետումն հրեշտակա
յետին առ զաքորիա , և զիս
սակցութիս 'ի ձեռքահանայ

աստի տին և 'ի մի հրէ շտապա
 պետին՝ մի ըստմիովէ պատմե
 լոյն յետ, յաւելլու և ասէ,
 և եղև իբրև լցան աւուրքն
 պաշտման նր, գնաց 'ի տուն
 իւր, և յետ աւուրքն այնո
 ցիկ յղացաւ եղիսաբեթ կին
 նորա: Տեսէ՛ք ո՛վ յուլիս և
 կլէմէս և կլէմէսեանք, թէ ա
 շեաարանիչն պինչ ասէ, և
 յետ աւուրքն այնոցիկ (ասէ)
 յղացաւ եղիսաբեթ: Աշե
 տարանիչ տէյօր, քի միւճտէ
 օլունտու ճեպրայիլտէն զա
 քարիայէ, վէ տիլի պաղլան
 տը զաքարիանքն՝ ճեպրայիլէ
 ինանմարդը հասեղիյիլէ, վէ
 հիզմեթ կիւնլէրի զաքարիա
 նքն տօլունճաք, կիթտի եվե
 նէ, վէ օլ կիւնլէրտէն սօղրա՝

համիլէ գարտրէ հլի զաքարիա
 նըն, Ամա լաքին՝ յու լիոս
 փափ, վէ կլէմս, վէ կլէմս,
 լի օլանլար՝ տերլէր, քի ճէպ
 րայիլ միւ ճտէ վէրիքտէ զա
 քարիայէ՝ օր կիւն համիլէ գալ
 ար եղիսաբէթ է հլի զաքարի
 անըն, վէ պու հիսապտէն սա
 յըպտա՝ Քսուսն ծնունդ ունու
 դէկտէմբերին 25 ինտէ իտէր
 լէր, քի յու լիոս փափըն ինա
 տըտըր, է՛յ գարտաշլար՝ շիմ
 տիճիք աւետարանամը ինանա
 լամ, ի օլ կիւնլէրտէն սօզրա
 (պայքի՝ միւ ճտէ վէրիլտի լի
 կիւն, վէ հիզմէթի օլան կիւն
 լէրտէն սօզրա) համիլէ գալտը
 է հլի զաքարիանըն տէյօր,
 եօքսա օլ եօքարտա զիքր օ
 լունան քիմսէլէրէ մի ինանա
լամ

128, քի չեպրայիլ Պաշտե
 վերադիյի կիւն եղիսաբեթ հա
 միւն գալառ աւյօրլար: Նե
 աւեալի ալլահ ինսաֆ վերլն
 քենտիլերինէ: Դրձի ծնուն
 դըն քի 'ի յունուար ամսոջ
 լինիլն՝ հնապոյն գող վկայի,
 ոչ միայն 'ի հայոց, այլ և 'ի
 յունաց, նա և յինքեանց իսկ
 ֆռանկաց, որք զԹիւն փրկի
 շին 'ի յունուարէն սկսանին
 և 'ի նոյնն դադարին: Իսկ
 եթէ քն 'ի դեկտեմբեր ամ
 սոջ ծնաւ ըստ ասից նոյ, ըն
 դէր ուրեմն ոչ յաւելուն բո
 թիւն փրկչին 'ի յամսոջն դեկ
 տեմբերի: Ուստի՝ յայտ իսկ
 է, թէ վն ծնանիլոյն քն 'ի
 յունուար ամսոջ՝ 'ի նմանէ բա
 կըսանիլոյ յաւելուն զԹիւն ք
 128

Թ. Ի. Գ. Թ. 'ի տօրւոյ, և կոչեմք
 գնա թիւ փրկչին, թէ մեք, և
 թէ եք, Դրձլ՝ այնչափ յայտ
 նի եղև ճշմարտութիւնս այս,
 մինչ զի՝ ինքեանք ևս սկսան
 վկայել, թէ առաքելական է
 տօնել զճնունդն Քրի՛ստոսի
 յունուէարի, որպէս յայտ է՛ի
 բառ գրքէն յայնմանէ շամ
 պէր անուն իմաստասիրին, որ
 կոչի բառ գիրք ընդհանրա
 կան ամ գիտութեց, շարադ
 րեալ լաթիներէն, և թարգմա
 նեալ՝ ի տալեան ընդու, և տը
 արագրեցեալ եղև այժմ՝ ի վե
 նէտիկ քաղաքի, ուր ասի՝ ի
 վերայ յայտնութիւն բառին այս
 պէս: Տօնն երիփանիայու,
 (այսինքն յայտնութե) որ այ
 ժըմ կատարի՝ ի պատիւ երկրք

պագուէն մոգուց, ունէր 'ի
 յառաջին սահմանադրութիւն
 րում 'ի մէջ հոռոմոց այլ իմն
 որիչ պատճառ, այս է՝ զժը
 նունդ Տեառն մերոյ, և կո
 չիւր Աժայայտնութի, կամ
 յայտնութի, այս է՝ երեւումն
 կամ յայտնութի Աստուծոյ :
 յուրիսս պապն՝ որ տիրեաց 'ի
 337 թուահինէն Քի մինչե 'ի
 352, սա առաջին քան զամե
 նեսեան ուսոյց եկեղեցւոյ բա
 ժանել զտօնս ծննդեան և
 յայտնութի : վկայե պատրի
 բաբեպրոքիոսն 'ի կարգէ ճէզ
 վիթաց յերեան 25, 'ի մէջ գոր
 ծոց սրբոցն մայիսի ամսոյն :
 հատոր 7 : երիֆանիա բառն՝
 քստ հոռոմերէն ստուգաբա
 նութենն՝ նշանակէ երևումն,
 կամ

կամ յայտնութի , և տոշեալ
 եղև այս տօնիս , որպէս կա-
 մին ոմանք՝ վն պատճառի ան-
 տեղն որ երևեցաւ մոգուցն :
 և ոմանք համարեն զյայտնու-
 թին՝ վն աւուր մկրտութի փրկի
 չին մերոյ : իսկ՝ այլք կամին ,
 թէ ծննդեան տօնն հռչակիւր
 յայնմ աւուր՝ ի զանազան ե-
 կեղեցիս , և անուանիւր եբի-
 ֆանիա , կամ յայտնութիւն ,
 վն պատճառի առաջին անգամ
 երևելոյն փրկչին մերոյ՝ ի վե-
 րայ երկրի՝ ի ծննիլն իւրում :
 և ոչ ոք կարող է ուրանալ ,
 որ այս բառս ի կիր առեալ է
 ի հին հայրապետացն հոռո-
 մոց , ոչ թէ վն երևման աս-
 տեղն մոգուց , այլ՝ վասն երև-
 ման փրկչին մերոյ յաշխարհի :

և այսու մէկնու թեամբ պողոտ
 առաքեալ ի կիր առնու ղերի
 ֆանիա բառն , 'ի մէջ երկրոր
 թղթոյն իւրոյ առ տիմոթէոս
 գլուխ 1 , համար 10 : դարձեալ
 հայք մինչև ցայսօր հռչակեն
 զտօնն ծննդեան , 'ի յաւուր
 յայտնութի , ըստ սովորութի
 հին եկեղեցւոյ : վն որոյ պատ
 ճառի ոմանք պատրիք մեղադ
 րեալ են զնոսա , գուցէ ոչ տե
 սանելով , և ոչ իմանալով այն
 պատրիքն , որ եբիֆանիա՝ կամ
 յայտնութի տօնն 'ի վեցն յու
 նոշարի՝ ՍԿԶԲՆԱՊԵՍ ,
 ԵՒ ՅԱՏԿԱՊԵՍ ծնուն
 դըն փրկչին մերոյ էր : ամֆի
 անոս մառչելինոս պատմագի
 րըն յիշէ զայս տօնս քրիստո
 նէից , 'ի մէջ 21 գրքին , 'ի գր

ըութն շ, և ասէ, Թէ 'ի Աջ
յու նոճար ամսոյն կատա-
րիւր: 'ի վերայ այս խօսացն
նր՝ վայելսիոս մեկնիչն 'ի Աջ
նշանակաց և մեկնու Թէց իւ-
րոց, ջանայ և աշխատի ցու-
ցանել, Թէ այն հեթնոս որաս
մագիրն՝ եբիֆանիա անոճամբ
զծննդեան տօնն իմանայր:
Այսքան բանքս 'ի բառ գրը-
քէն յայնմանէ զոր 'ի վերոյ
յիշեցաք, որ և այսքանիկս՝
Թարքմանեալ եղև 'ի տալեան
լեւաճէ 'ի հայ բարբառ, յու
մե մէ բանասիրէ 'ի փառս ճրշ
մարտու է: Դրձլ՝ 'ի միասին
տօնիքն ծննդեան և մկրտու է՝
յայտ է 'ի խորհրդատեարէն
յայնմանէ, որ սբազրեցեալ
է 'ի ժողովոյն հոճացու, և

տըղադրեցեալ է 'ի հոմքա
 դաքի, ուր եդեալ է տաղ մի
 վասն ծննդեան, յաղագս եր
 գելոյ գայրացն 'ի վերջն պա
 տարագին, որ մի միայն տա
 ղըն այն՝ շարագրեալ է 'ի վե
 րայ ծննդեան և մկրտութե
 խառն բանիւք, և զխորագիրն
 նոյն տաղին գրի տաղ վս ծը
 նընդեան և մկրտութեան :
 Իսկ եթէ ասիցէ ոք, Թեպէտ
 'ի յառաջին ժամանակս տո
 նէին 'ի միասին զծնունդն և
 զմկրտութիւն 'ի վեցն յունվա
 րի, սակայն՝ որպէս բաժանե
 ցաւ զատիկն 'ի հրէից զատ
 կէն, և եդաւ 'ի կիւրակեոջ,
 նմանապէս՝ և ծնունդն բաժա
 նեցաւ 'ի մկրտութիւն, և եդաւ
 'ի 25 ընդ եկտեմբեր ամսոյն :

Ասեմ, այն փոխեցին զգատիկ
կըն, և եդին 'ի կիւրակեոջ կա
տարել զնա, սակայն՝ այս փո
փոխումնս զատկին՝ ունի զքա
նի մի արդար պատճառս: ա
ռաջինն է', զի յորժամ յա
րեաւ Քս'ի գիշերի, նոյն գի
շերն որ լուսանայր՝ էր կիւ
րակէ, վն որոյ՝ պարտէր տօ
նել զգատիկն 'ի կիւրակեոջ:
երկրորդ պատճառ փոփոխ
ման զատկիս՝ է' այս, որովհե
տե հրէայք բաժանեցան 'ի
քրիստոնէից ոչ հաշատալով
մարդեղու է նոյ, վն որոյ՝ կա
րի յոյժ հարկաւոր էր քրիս
տոնէից ևս բաժանել զգատի
կըն 'ի զատկէն նց, զի յայտ
նի լինիցի յարու է տօնն Քի,
և մի՛ երևեսցին որպէս զհրէ

այս՝ կատարողք զտօնն բազմ
Զակերաց : Իսկ՝ ծննդեան փո
փոխուամ՝ ամենևին ոչ ունի
զայսպիսիս պատճառս , այլ՝ մի
այն զայն ունի զպատճառ , զի
երուսաղէմացիքն՝ մի՛ կրեցէն
զաշխատութիս , 'ի միում ա
շուր գնալով ի բեթլէհէմ ,
և 'ի յորդանն , զորոյ պատա
խանին գրեցաք 'ի վերոյ : և
մանաւանդ՝ փոփոխողքն զատ
կին ոչ են աննշանք ոմանք :
որպէս փոփոխողքն ծննդեան ,
այլ՝ են այնոքիկ որք լցեալք
էին ամենամբ հոգւովն եւ ,
որք էին 318 հայրապետքն նի
կիայու : Ուստի՝ եթէ փոփո
խողքն ծննդեան լինէին հայ
րապետքն եւից Ծր ժողովոցն ,
'ի հարկէ ընդունեալ զնա ,

Իսկ որովհետեւ ոչ է սահման
 երկց սուրբ ժողովոցն, այլ է՝
 սահման թագաւորացն ոնորի
 սոսի և արկադէոսի, վասն որոյ
 մեք հայքս ոչ հաւանիմք և
 ոչ ընդունիմք զտօնէն բա-
 ժանաբար, զծնունդն և զմք
 կրտսե՝ն Քրիստոսի:

✠~~~~~✠
Սյր և՛ զայս ևս գիտելի է,
 զի՛ ի գիշերի ծննդեան՝ երեք
 անգամ պատարագեն իւրա-
 քանչիւր կարգաւորք, եթէ
 լաւօրէնք, և եթէ հետեալքն
 ի հայոց, որ է՝ ընդդէմ կանո-
 նացն սուրբ եկեղեցւոյ: Մա-
 և՛ հակառակին և կանոնաց ե-
 կեղեցւոյն իւրեանց հռոմայ:
 քանզի՛ գրիյուող և ծուծ գրք
 քոջ՝ ի թղթահամբն 145, թէ

զայս արդելու եկեղեցական օ-
 րէնքն՝ զի մի՛ հաղորդեսցի ոք
 յաւուրն երկիցս և կամ երկցս,
 բաց՝ ի ծննդէնէն Քի, նա ևս
 ոչ այլ ոք, եթէ ոչ միայն հո-
 գաբարձու քահանայքն՝ որք
 եթէ ունիցին զերկու և զերիս
 եկեղեցիս: Ուրեմն՝ նոքա որք
 մատուցանեն զպատարագ ե-
 րկցս անգամ՝ ի գիշերի ծնն-
 դեան, մեղանչեն ընդդէմ կա-
 նոնաց սուրբ եկեղեցւոյ, նա
 և ինքեանց իսկ օրինաց, քան
 զի՝ ոչ թէ միայն ոչ ունին ըզ-
 բազում եկեղեցիս, այլ և բա-
 զումք՝ ի նոցանէ ամենէին ոչ
 են հոգաբարձու, զի եթէ կար-
 գաւոր է՝ պարտի պատարագել
 ի գիշերի ծննդեան, երկցս
 անգամ ըստ անիրուց կանօնադ-

րու թէ ց նոցա : Եղբայր , ինչ
 այսպէս թոշի , թէ սոցա կամ
 քնն ոչ այլ ինչէ , եթէ ոչ սա
 կաշ առ սակաւ բառնալ զք
 րիստոնէութիւն , զի ամենեին
 ոչ են թողեալ զառաքելական
 և զհայրապետական առարո
 ղութիւն և կամ զկանոնադրու
 թիս՝ առանց փոփոխման :

✠~~~~~✠

* Տասներորդ՝ Լսեմք զմե
 ր անհաւատիկ խոյնցրի-
 թէ ասիցեն ոմանք , թէ
 ընդէր հայք զսուրբ
 անձն երգեն հանդերձ խաչե
 ցարիչ , զի է որ ոչ երգեն
 ըստ լաթինացոց :

Պատասխանեմ , վասն դաշա
 նիւոյն մեր զՔրիստոս Աժ՝ այն
 պէս երգեմք , քանզի մեք ոչ

պսեմք ըստ նեւտորի և ըն նեւ
 տորահանացն՝ զՔրիստոս լոկ
 մարդ , այլ ըստ սուրբ հարցն
 խոստովանութե՝ դաւանիմք
 զՔրիստոս Աժ : Արդ՝ որով
 հետե Քրիստոս խաչեցաւ ըն
 Աւետարանին , Ուրեմ՝ հա
 մարձակիքարեցեմք , թէ Աժ
 խաչեցաւ : Իսկ՝ որք զՔրիս
 տոս խաչեալ հաւատան , այլ
 ոչ համարձկին ասել , թէ Աժ
 խաչեցաւ , յայտ է , թէ նեւ
 տորահինք են այնպիսիքն , որ
 պէս յայտ է ի յառաքինու Էջ
 գրքէն , որ գրեալ է ի Թղթա
 հմերն 107 , թէ Նշմարիտ է ա
 սել , թէ բանն նոյն և նոյն չարչա
 րեցաւ , խաչեցաւ , մեռաւ ,
 և Թաղեցաւ , զոր ուրանար
 նեւտոր : Ուստի՝ ով որ և իսկ

որ ոչ դաշանիցի , Բէ ՄԺ
 խաչեցաւ , յայտնապէս նեւ
 տորական է , ըստ քանի առա
 քինութեց գրքին : Եւ թէ ասի
 ցէ որ , Թէ Աժ անմբռնելի է
 և անչարչարելի , ուրեմն՝ որ
 պէս ըմբռնեցաւ և չարչարե
 ցաւ : Ասեմ , Աժ անպարագ
 րելի է և անժնանելի , ուրեմն
 որպէս պարագրեցաւ յարգան
 դի կուսին և ծնաւ՝ ի նմանէ :
 Եւ թէ զծնունդն այժ հաշտաա
 տրեմն՝ հաշտաւ ևս զչար
 չարանս նոյն այժ : Եւ եթէ ոչ
 հաշտաաս չարչարունացն , ու
 րեմն՝ մի՛ հաշտաար ևս ծնըն
 դեան նորին : Եւ թէ ասիցեն
 ոմանք , Թէպէտ՝ մեք գիտեմք
 զի ասի Աժ խաչեցաւ , քան
 զի՛ եթէ որ ոչ հաշտասցէ

այնպէս, յայտնի նեւտորական
է, սակայն՝ երեք սրբերդու
Թէքն՝ ի դէմս Երրորդուէն
ասացեալէ, վասն էր հայք
երգեն զնա խաչեցարիւ հան
դերձ, իբր Թէ՝ չարչարել կա
մելով զԵրրորդուէն: Ասեմ,
եթէ մեք ասելով զսուրբ Ածն
խաչեցարիւ՝ զԵրրորդուԹին
չարչորեմք, ուրեմն՝ նախքան
զվերանալն մանկանն ի յօդն
յոյնք և ֆռանկք՝ չարչարել
կամէին զԵրրորդուԹին, որք
երգէին հանդերձ խաչեցա
րիւ: և յայնմիկ ժամանակի
և ժիջոցի եկեալ և անցեալ ա
նուանի անձինք ոյք էին, ե
թէ ոչ սոքա այսինքն՝ Աթա
նաս, Կիւրեղ, Բարսեղ կեսա
րացին, Գրիգոր Ածաբանն,

Յօհան ոսկիաբանն , և այլք
 սոյնպիսիք , ուրեմն՝ սոքա ամե-
 նեքեան չարչարելին զերրոր-
 դուին , զի սուտ պատմութիւն
 այն՝ զոր հնարեալ են , այսին
 քըն է՝ վերանալն մանկան 'ի
 յօդն՝ էր 'ի ժամանակս պրոկ
 զի յունաց պատրիարգին , որ
 էր զկնի սոցա , ըստ կլէմէսի՝
 յառաջին հատորին , 'ի Թըզ
 Թահաժարն 104 , որ երկու լէզ
 ունաւ տպագրեցեալ է , մի էջն
 հայեվար և միւս էջն լատինե-
 րէն : Սակայն՝ ով ընթերցող ,
 մի՛ գուցէ հաշտաւորես սուտ
 պատմութիւնս այսմիկ , թէ 'ի ժա-
 մանակս պրոկ զի եղեալ իցէ ,
 ոչ , այլ՝ 'ինեստորականաց հը-
 նարեալ եղև , զի մի՛ ասիցեն
 Թէ ԱԺ խաչեցաւ , քանզի՝ է-
Թէ

Թէ ճշմարիտ լինէր, անտի հե
 աւելիւր, Թէ նոքա ամբն (այ
 սինքն 'ի վերոյ յիշեալ սքքն)
 հերեաթկոսք էրն, զոր քաշ ի
 ցի ասել: Իսկ՝ կլէմէսն և կլէ
 մէսեանքն որք ասեն, Թէ ոչ
 'ի սրբոց հարցն երգեալ եղև
 հանդերձ խաչեցարիւ, այլ՝
 'ի հերձոճածողացն, 'ի պետ
 րոսէ կնափեցւոյ, և 'ի սեւե
 րոսէ, զի սբ հարքն 'ի սկզբա
 նէ անտի երգէին Թարց խաչե
 ցարի: Ասեմ, Թէ սուտ ասեն
 զի նոյն ինքն կլէմէս՝ յառա
 ջին հատորին խրուամ՝ որ տը
 պագրեցեալ է երկլեզուաւ,
 լաթիներէն մի էջն, և հայե
 վար միւս էջն, 'ի Թղթահա
 մարն 104, ասէ խայտառակելով
 ինքն զինքն, Թէ սրբերգու

Թէն Թարց խաչեցարի՛ն աւան
 դեալ եղև մեզ 'ի յերկնից ըս
 քան չելաբոր, այսինքն՝ 'ի յօդ
 վերացեալ մանկանէն : Տէ՛ս
 է՛ դրայր, Թէ որպէս սխալիլով
 զճշմարիտն խօսեցու, զի եթէ
 հերձուճած ողքն յու՛նաց երգե
 ին, ապա՝ ընդէր է որ կլէ մէ
 սըս այս լաթին գոլով՝ ասէ,
 Թէ աւանդեալ եղև մեզ 'ի
 յերկնից սքանչելաբոր, զսրբ
 բերդու Թէն առանց խաչեցա
 րին, ահա՛ աստի յայտ եղև,
 Թէ յոյնք և լաթինք՝ երգէին
 զսբ Ա՛ծն հանդերձ խաչեցա
 րիւ, և յետոյ 'ի յօդ վերա
 ցեալ մանկանէն ուսան զերգե
 լուն Թարց խաչեցարին, որ ու
 սեալ էր մանուկն այն 'ի յօդա
 վին հրեշտակաց : Նաև՝ եթէ

Հերձուածօղքն յունաց սահ
 մանեցին զխաչեցարն՝ ընդէր
 ընկալան լաթինք և եղեն հեր
 ձուածօղք: Իթէ ասիցեն, ոչ
 ընկալան լաթինք: Ասեմ, ա
 հա կլէմէսս այս լաթին գոլով
 ասաց, թէ աւանդեալ եղև
 մեզ՝ ի յերկնից առանց խաչե
 ցարին երգել զմբ Ածն, մեզ
 ասէ և ոչ թէ յունաց: Իշէ
 թէ ասիցեն, թէպէտ՝ ի ժա
 մանակս ինչ երգեցին լաթինք
 սակայն՝ զկնի սակաւ ժամանա
 կի՝ բարձին զնա: Ասեմ, ու
 րեմն՝ սխալեալ եղև ի ժամա
 նակս ինչ եկեղեցին հռոմայ,
 զոր ոմանք տգէտք անսխալ
 կարծեն: Բայց սակայն՝ ըստ
 ուղղութե խօսելով, ոչ սխա
 լեցան ի յերգելն զսուրբ Ածն

հանդերձ խաչեցարիւ՛ , այլ
 մանաւանդ սխալեցան յայն
 միկ ժամանակի , յորում բար
 ձին զխաչեցորն 'ի ԾԺԷ՛ն ,
 զի բարձօղջն այսր խաչեցա
 րիս՝ նեստորականք են յայտ
 նապէս , վասն զի՝ ոչ ընդ ու
 նին զխաչիլն բանին այ , և
 ոչ կամին ասել , Թէ Քս բնու
 Թեամբ որդի այ է՝ և ԱԺ , այլ
 դաւանին զՔս լոկ մարդ ' և
 շնորհօք որդի այ , վասն որոյ՝
 բառնալ կամելով զխաչեցարն
 'ի սուրբ ԱԺԷ՛ն , որ է՝ առաքե
 լական և հայրապետական ա
 շանդութի , զինչ գիցէն ըզ
 պատճառն այնորիկ բարձման ,
 ոչ զայլ ինչ , եթէ ոչ զայն ,
 Թէ սրբերգութիւն 'ի դէմս եր
 րորդութե է , և ոչ Թէ 'ի դէ

ԺԵՍՔԻ : Ե զհաստատութիւն
 մուրրութե իւրեանց՝ առնուն
 'ի սուտ պատմութե անտի , այ
 սինքն՝ 'ի մանկանէն՝ 'ի յօդ վե
 րացելոյ : Սակայն՝ սուրբ ԱԺԵ
 այս՝ 'ի վաղուց հետե՝ յեկեղե
 ցեաց ամ ազգաց երգեցեալ լի
 նէր՝ 'ի դէմս Քի հանդերձ խա
 չեցորին , և իջ թէ 'ի դէմս եր
 րորդութե : Ի՛նչեթէ ոք ոչ հա
 շատասցէ ինձ , հաշատասցէ
 Սրբոյն Ներսէսի լամբրօնա
 ցւոյն , և բոլոր ժողովոյն տար
 սոնի : Յորժամ խնդրեցին՝ 'ի
 հայոց յոյնքն , թէ կամիմք ,
 զի ասիցէք զերեք սրբասացու
 թիւն առանց խաչեցորին : Պա
 տասխանեց Սքն Ներսէս լամբ
 րօնացին հանդերձ ժողովովն
 տարաոնի , թէ փոքր և չնչին է

այս գայթակղութի՝ գերակա
տար ձեր իմաստութի , զի ե-
թէ ասեաք առ Քս , սբ ԹԺ ,
սբ և հզօր , սբ և անմահ ողոր
մեան մեզ , պարտ էր գայթակ
ղիլ , իբր թէ ուրանամք զչար
չարիլն վասն մեր : Իսկ՝ ապա
թէ պարծանօք զնոյն դաւա-
նեմք ըստ խրատոյն Պօղոսի ,
ինչ մի՛ լեցի , ասէ , յայլ պար
ծիլ , բայց միայն՝ ի խաչ տն
մերոյ Յի Քրի , ընդէր սուտ
գտանիմք յեղբարցդ , թերեւ
զի ԹԺ ասեմք խաչեալ և ոչ
քս : և ի վերայ այսորիկ սրբ
բաբանութեա գտանեմք զձեզ
վկայս , զի կայ արդ ևս յար-
ձանս փորագրեալ գրո՝ ձեր ի
դամասկոս և ի մամեստիա , սբ
ԹԺ , սբ և հզօր , սբ և անմահ

որ խաչեցար վասն մեր, ողոր
 մեան մեզ, որով ուսանիմք, թէ
 և մեր 'ի ձենջ ուսաք զայս
 արբերդու թիս այսպէս երգել,
 և ոչ անձամբ անձին է գտեալ:
 Իսկ' եթէ ոյր աղագաւ ան
 տես արարիք զառ 'ի հարցն ե
 դեալ աւանդու թիս, ոչ գի
 տեմք, և վն անպատշաճ բար
 բառին լուեալ մեր յոմանց,
 գայթակղիմք, որք ասեն, թէ
 մանուկ մի 'ի յօդ վերագաւ,
 և զժերունեաց աւանդուին
 այլայլեաց: զի թէ մեր ասե
 Պօղոս, կամ հրէշտակ յերկ
 նից աւետարանէ ձեզ աւելի,
 քան զոր աւետարանեցաքս,
 նղովեալ եղիցի: Որ անբան
 բանքս Լամբրոնադուոյն և ժողով
 լայն տարսոնի, գրեալ և տը

պագրեալ է կլէմէսն յառաջին
հատորին, ի Թղթուհմորն 334:
որ է՝ մի էջն լաթիներէն, և
մի էջն հայեվար: Սակայն՝
կլէմէսս այս՝ ոչ է հաշանեալ
այսմ պատասխանւոյս ներսէ,
սի լամբրոնացւոյն և տարսոնի
Ժողովոյն, այլ՝ ի վերջն բա-
նիցս այսոցիկ՝ ասէ, զգուշա-
ցի՛ր ո՛վ ընթերցող, զի յայսմ
պատասխանիս սխալի Ժողովն:
Իսկ՝ ես ասեմ առ կլէմէսդ, ո՛վ
վատթւորդ վատթւորց, և բւժա-
սողդ սրբոց, ո՛րպէս համար-
ձակեցար այնպիսւոյ երանե-
լւոյ (այսինքն՝ ներսէսի լամբ-
րոնացւոյ) ասել, թէ սխալե-
ցաւ, զի նա էր գլուխ Ժողո-
վոյն տարսոնի, եթէ Ժողովն
սխալեցաւ ըստ քեզ, ապա՝ սը

Խալեցաւ և սբն ներսէս լամբ
 րօնացին, զոր քաւ լիցի ասել:
 Եւ մանաւանդ՝ ի սըռախօս
 բերանէ քումմէ վկայի սրբու
 թին այսր ներսէսի լամբրօնա
 ցւոյս և տարսոնի ժողովոյս:
 Իբր ի բերանոյ սուտ մարգա
 րէին բազաամու, որ վկայեաց
 զմարդեղութին բանին այ:
 Զանգի՝ ասացեր ի նոյն վերոյ
 յիշեալ գոքիդ, ի Թղթահա
 մարն 325՝ վս ներսէսի լամբ
 րօնացւոյն, թէ գերակատար
 էր առաքինութիւն, և առատա
 բուղիս էր իմաստութիւն: Նա և՛
 ասացեր, թէ արժանի է, զի
 մեծահռչակեացի մըշտն ջենս
 զոր գովասանութիւն մինչև ի
 ծագս աշխարհի: այլ և՛ ասա
 ցեր զնա մեծ այր, և առաքե

լահան հոգւով լցեալ : Ես ե՞
կոչեցեր զնա Աժախօս վար-
դապետ 'ի Թղթահամարն նոյն
գրքիդ 331 : գր՛ձի՛ գրեցեր 'ի
սոյն Թղթահամարն զԺողովոյն
տարսոնի , Աժախումբ քբ և
տիեզերական կոչելով զնա :
Եւ զկնի այսքանեաց գովա-
բանու Թեց՝ ո՛րպէս համարձա-
կիս ասել զնա գոլ սխալեալ ,
վն միոյ սուտ պատմու է , զոր
հնարեալ էք վն քբ Աժին : ով
խելագար և ամենաթշուառ ,
ես մի միայն լամբրօնացին՝ ոչ
փոխանակեմք զնման հազար
կլէմէսի , Թողթէ՛ բոլոր Ժո-
ղովն տարսոնի ասացէ զքբ
Աժն խաչեցարիւ , և սուտ
հանցէ զպատմու 'ի մանկանն
'ի յօգ վերայելոյ , և ես նոցա

ոչ հաշտարով, և քեզ անի-
 րաւիդ հետեւիցիմ, որ զխա-
 շարն լոյս ասես, և զլոյսն խա-
 շար քարողես, քաշ լիցի,
 այլ՝ հետեւիմ հետեւողացն ճըշ-
 մարտու է, այսինքն է՝ սբցն,
 և ոչ հետեւիմ ստախօսիդ, որ
 ամենեկին հեռացեալ ես՝ ի ճըշ-
 մարտու է: Դրձլ՝ յակօք պատ-
 րին՝ ի մեկնութեն չորից աւետ-
 տարանաց, որ տպեցեալ է հը-
 րամանւ ժողովոյն հռոմայու,
 և զկնիքն բաբային՝ նկարեալ
 է ի սկզբան նոյնոյ գրքին, ի
 ԹլԹահամարն 290՝ ասէ, Թէ
 բարւոք ասեմք, Թէ անժ մե-
 ռաւ, զի մեռաւ Յս Գս որ
 ճշմարտապէս անժ էր: Իւրզ
 կնի ասէ առարկելով Թէ ի
 հրեշտակաւանդ սրբասացու-

Թէն՝ վերաբերեն հայք զոր
 խաչեցարն , որ է՝ խոստովա-
 նիլ , Թէ խաչեցաւ Եբ երրոր
 դու-Թէն և մեռաւ : պատաս-
 խանէ ասելով , Թէ ստուգիւ
 գիտեմք , Թէ երգեն զԵբ ան
 հայք , ոչ 'ի դէմս երրորդու
 Թեւն , այլ 'ի դէմս միոյ և եթ
 ֆի , այն յայտնապէս երեթ
 յինքենէ իսկ վերաբերու-
 զոր հայք երգեն փոխելով ը
 այլ և այլ տօնից տնօրէնու-
 Տեառն : զոր օրինակ (ասէ) յա
 շուրն Տեառն ը առաջին և
 Ժաղկաղարդին՝ ասեն , որ է-
 կիր և գալոց էս : 'ի ծննդեւն
 ասեն , որ յայտնեցար : 'ի խա
 չելու-Թէն , որ խաչեցար : 'ի
 յարու-Թէն , որ յարեար , 'ի
 համբարձման , որ համբարձու-
 և

և յայլն աշուրս այլապէս ըն-
 պատշաճին զորս գրեալ է յա-
 կօք պատրին միջատմիոջէ տես-
 անդ : և յետոյ ասէ , ուրեմն՝
 'ի զուր և տարապարտուց բամբ-
 բասի եկեղեցին հայոց , վնսբ
 անժին : Տեսեր նազելի , Թէ
 տրպէս վկայեաց յակօք պատ-
 րին , որ է՝ ինքն բուն լաթին
 և է՝ 'ի կարգէն ճեղգիւթաց ,
 ասելով , Թէ 'ի զուր և տարա-
 պարտուց բամբասի հայոց ե-
 կեղեցին : Ուրեմն՝ ովոք և ի-
 ցես դու ով ընթերցող , յայ-
 սրմ հետէ մի՛ բամբասեր զե-
 կեղեցին հայոց 'ի զուր և 'ի
 ունայն տեղն՝ ասելով , Թէ ըզ-
 մբ անժն երգեն հայք խաչեցա-
 րիւ , իբրեւ չարչարել կա-
 մելով սբ զերրորդուն , զի

ահա յայտնանա վկայեաց յա
 կօք պատրին , թէ հայք եր
 գեն զսբաժն , ոչ 'ի դէմս եր
 բորդութե , այլ 'ի դէմս միոյ
 և եթ քի : Ուրեմն մեք հայ
 քըս' ըսբյն Ներսէսի Լամբ
 բօնացւոյն' անյագ տենչանօք
 պարծիմք ըստ իրատոյն Գօ
 դոսի , թէ քաշ լիցի ենձ յայլ
 ինչ պարծիլ , բայց միայն 'ի
 խաչ Տեառն մերոյ Յի քի ,
 որում ընդ Հօր և ըսբյ Հո
 գւոյն վայելէ փառք և իշխա
 նութի յաշխտենից , և
 այժմ , և յաշխտենս ,

Ամեն

Մի' 'ի բացեայ առնեք 'ի բե
 րանոյ իմէ զբան ճշմարտու
 թի մինչև յոյժ , զի յիրա
 շուանս քո յուսացայ :

✠ ***** Յանկ : ***** ✠

Վասն ընկղմամբ մկրտելոյ զե
րէխարս , նա և երիցս , 13 :

Վասն դրոշմին , որ տալի է ըզ
նա 'ի ժամու մկրտուէ , 25 :

Վասն հաղորդելոյ զմանկու
նքս 'ի մկրտութե , 39 :

Վս հաղորդելոյ զժողովուր
դըս երկու տեսակօք , 46 :

Վս միով նշխարաւ պատա
րագելոյ , 60 :

Վասն պատարագելոյ զգինի,
առանց խառնման ջրոյ , 73 :

Վասն վերջին օծման անհար
կաւորութեն , 93 :

Վասն պսակին աղգահամա
րութե , 103 :

Վս տօնխմբելոյ զԺնունդն
Քի 'ի վեցն յունվարի , 116 :

Վս խաչեցարի սբ անժին , 139 :

*** Յիշատակարան : ***

(Երկրի և ձեռնառու բերանաւորք և ամենաւր երրորդութե և միոյ Ածութեն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն ամբ, և բարեխօսութիւնն ի կողայոսի սքանչելագործ հարապետին, յանկ ելեալ աշարտեցաւ տպագրութիւն գրքիս այսորիկ, որ կոչի լուծիչ տարակուսանաց, ի կոստանդնուպոլս, ի տպարանի բարսեղ գրարի, արդէն ի Տէր հանգուցելոյ : Արդեամբք և գոյիք ազուլեցի սափրիչ Տիրացու Զահնէսին, որ ի չքաւորութիւնս ընծայեաց զմօմ զորինչ ունէր ի փառս միոյն տայ, և ի պարծանս կաթուղիկէ և առաքելական ամբ եկեղեցւոյս

աստանեայց : Արդ՝ որք վա-
յելէք զսա , յիշեսցիք՝ ի յար-
ժանաւոր աղօթս ձեր , զի վե-
րոյ յիշեալ սափրիչ Տիրացու
Յօհաննէսն հինդերձ ծնօղօքն
Պապասարիւն և Թագուհիւն :
Այլ և՛ յիշել աղաչեմ զփոք-
րիկ Մանուէլս , զշարադրօղս
գրքոյս , զշարօղս և զցրոճօ-
ղս կապարեայ գրոց , որ զբա-
ղում աշխատուիս կրէցի : ուս-
տի խնդրեմ յընթերցողացդ ,
զի յիշեսցիքնա և զծնօղսն մա-
նուէլիս , զԹեոթորոսն և բզ-
կիւն , որք հանդուցեալք են
՝ ի Տէր : Նա և՛ յիշեցէք զմե-
րօս հարն ատրին զվանեցի Տիրա-
ցու Խաչատուրն : Արդ՝ որք
յիշէքդ , յիշեալ լինիցիք
Քէնայ մերմէ , որ է՝ օրհնեալ
՝ ի յաւիտեանս ամէն :

Վերջ :

